

BÜYÜK FRIEDRICH DEVRİNDE
OSMANLI - PRUSYA MÜNASEBETLERİ
HAKKINDA

Dr. SALÂHADDİN TANSEL

Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Şube Müdürü

Bu yazımızda Osmanlı-Prusya münasebetlerinin ne zaman ve ne şekilde başlamış olduğunu belirtecek değiliz. Yapmak istediğimiz şey, Friedrich ile Türkler arasındaki sıkı münasebetleri tebarüz ettirmektir. Bu alanda şimdiye kadar yazılmış birçok yazılar hattâ eserler vardır. Fakat bunların hiçbirisi bu münasebetleri yeter derecede incelememiş veya incelemek imkânlarını bulamamıştır. Gerçek, Avrupa'da bu konu üzerinde yazılan eserler, meseleyi, yalnız elde debildikleri vesikalara dayanarak tetkik etmişlerdir. Bunlara göre, Prusya ile Osmanlılar arasında başlıyan münasebetlerin, gerçi en hararetli safhaları, Friedrich ile Mustafa III devrinde olmuştur. Fakat neticede iki devlet arasında bir anlaşma imkânı bulunamamıştır. Bu imkânsızlık neden ve nereden doğmuştur? Esasen meselenin en çözülmeyen noktası da budur. Türlü eserler bunun cevabını şu şekilde vermektedirler: A) Bu anlaşmaya Avusturya'nın ve müttefiklerinin dağıttığı rüşvetler engel olmuştur¹. B) Koca Ragıp paşa Osmanlı ordusuna güvenemediği gibi Prusya'ya da emniyet edememiştir². C) Friedrich II, aynı zamanda hem Osmanlılar hem de Ruslar'la anlaşmaya çalışmıştır³. Fakat Türk arşivine girmeden yapılmış olan bu incelemeler tamam sayılmaz. Çünkü bunlar, bazı noktalara hiç temas bile etmemişlerdir. Esasen tarihçilerimiz de bu meseleye hemen hemen hiç ilgi göstermemişlerdir. Ahmet Refik merhumun Büyük Friedrich adlı kitabı bir tarafa bırakılacak olursa, bu konuya ait kültür hayatımızda

¹ Zinkeisen, Geschichte des osmanischen Reiches in Europa, Gotha 1857, C. 5. s. 889.

² B. Sıtkı Baykal, Koca Ragıp paşa - Büyük Friedrich, Cumhuriyet Halk Partisi konferanslar serisi, Kitap 5. s. 16.

³ Aynı eser.

pek az esere tesadüf edilir. Hattâ o devrin vak'anüvisi Vâsîf efendi bile bu işe, koskocaman kitabında, hemen hemen hiçbir yer vermemiştir⁴. Osmanlı tarihiyle uğraşan garplılara gelince : Onlar da kitaplarında, bilinen şeyleri biraz daha derleyip, toplayıp nakletmekten başka birşey yapmış değillerdir. Halbuki bu münasebetlerin en çok sıklaştığı devre, Avrupa'nın en buhranlı ve karışık bir devresidir⁵. Osmanlı devlet adamlarının bu büyük fırsattan istifade etmemeleri, edememeleri, insanı âdeta isyana sevk ediyor. Acaba Osmanlı devletinin başında durumu idrak edemeyecek kadar saf ve görgüsüz insanlar mı vardı? Buna hemen cevap vermek lâzımdır. Bilâkis Osmanlıların başında, siyasi durumu herkesten daha iyi anlıyabilen Koca Ragıp paşa gibi kıymetli bir vezir bulunmaktadır. Devrin padişahı Mustafa III de takdire değer bir takım meziyyetler taşımaktadır⁶. Böyle olunca, meseleyi çözmek biraz daha güçleşiyor demektir. Gerçi, Koca Ragıp paşa Prusya-Osmanlı anlaşmasına bütün kuvvetile çalışmıştır. Fakat her defasında büyük bir engel, bu işin geri kalmasına sebep olmuştur. Elde ettiğimiz vesikalar bunu açık olarak bize göstermektedir. Pek enteresan olan bu vesikalara dayanarak Prusya - Osmanlı münasebetlerinin gelişimini daha etraflı bir surette incelemek mümkündür.

İki devlet arasındaki bu münasebetler pek kolay kurulamadı. Bunun başlıca iki sebebi vardı: 1) Prusyalılar bu işe, sonradan verdikleri önemi ilk zamanlarda vermemişlerdi. 2) İstanbul'daki düşmanca tesirler, bu münasebetlerin kurulamayışına kuvvetle müessir oluyordu⁷. İlk münasebetlerin, Ahmed III. ile Çavuş kiral

⁴ Gerçek, bu koskocaman kitapta bu konuya ait aşağıdaki satırlardan başka bilgiye rastlamadım: «Prusya kiralı Nemçe ve Moskolu ile bir müddettenberu münaveşe ve ahadühümaahar ile mühareşe idüp iki devlet müdafaasından âciz ve muztar ve iktisab-ı teayyün (تعين) ile namver olduğundan düvel-i saire gibi devlet-i âliyye ile kesb-i münasebet ve tanzim-i umur-ı ticaret sadedinde olup birkaç defa derbar-ı atufet medare niyazname irsal ve husul-i matlabi zımında ref-i ekf-i ibtihal itmekle rica hayz-ı husul-ı karin olup divan kaleminde mukayyet olduğu veçhüze maslahat-ı ticarete suret-i temşiyet ve sair devletler gibi ticaretin amed şüdüne ruhsat virildi. *Vasîf tarihi*, Darel tabaat el âmire, 1219. s. 198.

⁵ Yedi sene savaşları devam etmektedir.

⁶ Enver Ziya Karal, Selim 3'ün Hattı hümayunları, Türk Tarih Kurumu yayınlarından VII. 10. No. s. 1—7

⁷ Zinkeisen, Geschichte des osmanischen Reiches in Europa, Gotha 1857, C. 5. s. 884.

arasında başladığı anlaşılıyor. Çavuş kıral kendi ahırlarında Türk atlarından da buldurmak istediği için Jurgofsky'yi İstanbul'a göndermişti. Bu at satın alma işi ciddi mi idi? yoksa siyasi münasebetleri kurmak için bir bahane mi idi? Bunu kesin olarak bilemiyoruz. Hakikat olan birşey varsa, o da, bundan sonra, birçok seneler Osmanlılar ile Prusyalılar arasında hiçbir münasebetin vukua gelmeyeşidir. 1739' da, kıralın Sattler adında bir murahhası, Kırım Hanı'nı'a verilmek üzere, bir mektupla Moldavya'ya gelmiştir. Sattler'in görevi Almanya için at satın almak ve Prusya ordusu için elverişli insanlar aramaktı⁸. Fakat bu elçi, aynı zamanda, sadrazama da bir mektup getirmiş ve bunu, Osmanlı memurları vasıtasıyla, İstanbul'a göndermişti. Bu mektupta Çavuş kıral, son iki sene zarfında, Avusturya'nın Osmanlılar'a karşı yaptığı savaşlara iştirak etmekten kaçındığını belirtmekte idi⁹. Fakat bundan da büyük bir netice çıkmadı. Sadrazamın, Sattler'e her türlü kolaylıklar gösterilmesini emretmesine rağmen, at satın alma ve asker tedarik etme işinden de alınan sonuç pek kârlı olmamıştır. Ancak, bu gidip gelmeler ve mektuplaşmalar, Friedrich II ile Türkler arasında kurulacak olan münasebetlere zemin hazırlamıştır. Bununla beraber Friedrich II dahi, Osmanlı - Prusya anlaşmasına önceleri lâzımgelen önemi vermemiştir. Gerçek, Friedrich II - Rheinsenberg de devlet büyükleriyle Silezya'nın fethi plânlarını müzakere eylediği sıralarda, Türklerle askerî bir münasebete girişmek fikri ilk defa ortaya atıldı ise de, Friedrich, buna taraftar görünmedi¹⁰. Ancak Friedrich'in kafasında Osmanlı kuvvetini Avusturya hanedanına karşı kullanmak ta vardı. Bundan ötürü Moldavya prensi Ghika ile münasebetlere girişti. Ghika, Bonnevale ve İsveç elçisi Kalrson vasıtasıyla Prusya lehine Osmanlıların dostluğunu kazanacaktı¹¹. Fakat, 28 temmuz 1742 ve 25 eylül 1745' te, Avusturya ile yaptığı Breslav ve Dresden andlaşmalarından sonra Osmanlılarla yapılacak andlaşmanın önemi kıral için ikinci plâna atılmış bulunuyordu¹². Bilhassa 1747'de Osmanlılar ile Avusturyalılar

⁸ Zinkeisen, Geschichte des osmanischen Reiches, s. 885.

⁹ Aynı eser, s. 886.

¹⁰ B. Sıtkı Baykal, Koca Ragıp paşa - Büyük Friedrich adlı makalesi, s. 9.

¹¹ Zinkeisen, aynı eser, s. 886.

¹² Aynı eser, s. 887.

arasında barışın yenilenmesi¹³ bu anlaşma ümitlerini tamamiyle suya düşürdü¹⁴. 1748'de barışa kavuşmuş olan Friedrich, 1749'da, Babiâli'nin bir elçi göndermek isteyişini ve onu müteakip bir ticaret andlaşması akdeylemek teklifini, Avusturya ve Rusya bundan kuşkulanır kaygusu ile, reddeyledi¹⁵. Fakat 1749, dan sonra Avrupa'da husule gelen büyük siyasi değişiklik, Friedrich'i yeniden ve daha esaslı bir surette Osmanlılarla anlaşmak fikrine sevkeyledi. Bunun içindir ki İstanbul'da uzun müddet oturmuş, Türk âdet ve geleneklerine tamamiyle vakıf olmuş bulunan bir tüccarı (Hauden)' i Regin adıyla İstanbul'a gönderdi¹⁶. 1755'te, İstanbul'a gelmiş olan Regin'in başlıca iki görevi vardı: 1) Osman III'ün tahta çıkışını tebrik. 2) Osmanlılar'la, biri ticarî diğeri tedafüf olmak üzere, iki andlaşma yapmak¹⁷. Regin, bilhassa İsveç elçisi Celsing'in yardımı ile divanda bu meselenin terviç edilmesine çalışacak, fakat bir netice elde edemeyecektir. Gerçek, cülûsu tebrik maksadiyle yazılmış olan mektup, iyi bir şekilde karşılanarak, Osman III tarafından cevaplandı. Fakat her iki anlaşma da padişah tarafından reddedildi¹⁸. Gerçi, şeyhulislâm bu işin aleyhinde değildi. Fakat Avusturya elçisi Schwachheim ile Fransız elçisi Vergennes bu işe engel oluyorlardı. Bu yüzden Reis efendi mesele ile hiç ilgilenmedi. İhtimal, bunlar tarafından paraca daha iyi tatmin edilmiş bulunuyordu¹⁹. Sarfedilen bol paralar ve hediyelere rağmen,²⁰ Regin, padişaha bile mülâki olmak imkânını

¹³ Maria Theresia ve zevci Fransova, Avusturyalılar'la Osmanlılar arasında 1739'da imzalanan Belgrat andlaşmasının teyit ve devamını istediler. Durum, sadrazam elhac Mehmed paşa tarafında padişaha arzolundu. Padişah ta bu hususun bir müşavere meclisi tarafından tetkikini emreyledi. Bunun üzerine şeyhulislâmın ve birçok ulemanın da dahil olduğu bir «encümen-i meşveret» te mesele konuşuldu. Ve iki devlet arasında barışın uzun müddet devam etmesine karar verildi. *İzzet tarihi*, s. 114-121.

¹⁴ Zeinkeisen, aynı eser, s. 887.

¹⁵ B. Sıtkı Baykal, aynı makale, s. 9.

¹⁶ Ahmed Refik, Büyük Friedrich, İstanbul 1931, s. 91.

¹⁷ B. Sıtkı Baykal, Koca Ragıp paşa - Büyük Friedrich adlı makale, s. 11.

¹⁸ Aynı makale, s. 11. ¹⁹ Zinkeisen, aynı eser, s. 889.

²⁰ Osmanlı sarayına girip çıkan paraların büyük yekûnuna ve tecrübe edilen bütün fesat yollarına rağmen işlerde asla bir ilerleme görülmüyordu. Çünkü Avusturyalılar ve Fransızlar çok para harcıyor, bol bol hediyeler dağıtıyorlardı. Türkler de icraata geçmektense hiçbir şey yapmadan mükâfatlar almayı hesaplarına daha elverişli buluyorlardı. *Zinkeisen*, aynı eser, s. 890.

elde edemedi. Bununla beraber Friedrich, anlaşma fikrinden vazgeçmemiş, bundan sonra da devamlı olarak bu işin husulüne gayret harcamıştır. Bilhassa birçok güçlü düşmanlar karşısında İngiltere ile yalnız başına kalmış olan Friedrich, 1757'de, Rexin'i ikinci defa İstanbul'a göndererek, tedafüt bir ittifak akdeylemek niyetinde olduğunu bildirdi²¹. Mustafa III. ün tahta çıkışı, Friedrich için ikinci bir hamle yapmaya sebep oldu. Hem tahta çıkışı tebrik hem de Avusturya ve Rusya'ya karşı tedafü bir anlaşma yapmak fikrinden vazgeçmemiş olduğunu anlatmak üzere İstanbul'a bir mektup gönderdi. 1758 şubatının 14 üncü günü Berlin'den yazılmış olan kiralın bu mektubunda, iki devlet arasında dostluğun kurulması, kuvvetlenmesi, günden güne artması ve daim kalması isteniliyordu. Aynı zamanda her şeye vakıf olan Rexin'in her hususta tafsilât vereceği ve söylediği sözlerin Friedrich tarafından söylenmiş gibi kabul edilmesi rica ediliyordu²². Bu mektuba, hem Mustafa III hem de Koca Ragıp paşa tarafından cevap verildi. Padişahın mektubundan anlaşıldığına göre, Osmanlılar, Friedrich'in dostluk kurma arzusunu reddeylememişlerdi. Mustafa III mektubunda "taraf-i zahir el şeref-i saltanat-ı bahiret el iktidarımıza arz-ı levazim-i sadakat ve hulûskârf idenler haklarında muamele bilmücamele olunmak muktezay-i şime-i kerime-i devlet-i aliyye ve mübtegay-i ahlâk-ı hamide-i seniyyemizden olduğuna binaen icray-i merasim-i tebrik ve tehniyyet-i hüsn-i riayetinizden mahzuziyetimizi beyan ve işar ve hatır-ı safvet measirinizi istif-sar zımında işbu nâme-i hümâyunumuz ısdar ve murahhasınız mumaileyh vesatatile irsal olunmuştur,"²³ diyordu. Ragıp paşa ise, işi biraz daha açıklamış, bu dostluğun kurulmasını istediği gibi bunun temin edilmesi hususuna dikkat ve ihtimam edeceğini de mektubunda ayrıca kaydeylemişti²⁴. Gerçi her iki mektupta da dostluğun kurulmasından başka bir şeye tesadüf edilmiyor. Fakat Friedrich'in mektubunda "mabeynimizde olan hususun teşmiyetine," diye bir kayıt bulunduğu ve yine "mahrem-i esrarımız ve cümle umurımıza vakıf olan müşavirimiz Karlo Adlof Reksin (Karlo

²¹ B. Sıtkı Baykal, Koca Ragıp paşa - Büyük Friedrich adlı makale, s. 11.

²² Başbakanlık arşivi, Hattı hümâyun tasnifi, No. 298.

²³ Başbakanlık arşivi, Hattı hümâyun tasnifi, No. 298B.

²⁴ Abdürrahman Şeref, Berlin hazine-i evrakında vesaik-i kadime-i Osmanîye, Tarih-i Osmanî encümeni mecmuası, No. 44.

Adolf von Regin) tafsilen bu hususları ifade eder,²⁵ denildiğine göre, mektubun içerisine yazılmayan bazı şeyler vardır. Bunları Friedrich namına Regin, Osmanlı hükümetine bildirecektir. Gerçek, Regin yalnız bir dostluk anlaşması yapmak üzere gelmemiştir. O, Osmanlılara aynı zamanda Avusturya ve Rusya'ya karşı olmak üzere tedafü bir andlaşma da teklif edecekti. Hakikaten çok geçmeden 7 maddelik bir anlaşmayı, bir takrir ile birlikte, Babiâli'ye sundu²⁶. "Freidrikos-ı salis²⁷ nam Prusya kiralı tarafından devlet-i aliyye canibine ruhsat-ı kâmile ile irsal olunan erbab-ı istişaresinden De Rehsin (Regin) nam murahhas beyzadesinin takrir-i tercemesidir," başlığını taşıyan bu vesikada Regin, Osmanlılara şunları anlatıyor ve şu teklifleri yapıyordu: "Haşmetlü Prusya kiralı,, Osmanlılarla dostluğun artmasını ve "ittifak ve ittihad,, etmeyi çoktanberi arzulamaktadır. Böyle bir ittifakın sonundaki kazancın pek büyük olacağı da aşikârdır. Çünkü Osmanlılara ve Prusyalılara komşu olan Avusturya ve Rusya, Osmanlıların eskidenberi düşmanları olduğu gibi, Prusya kiralının dahi en büyük düşmanlarıdır. Böyle olunca, Prusya ile Osmanlılar arasında tahaffuz ve tedafüt olmak üzere bir andlaşmanın yapılması iki taraf için de faydalı olacağı şüphesizdir. Bu "ittihad,, anlaşmasının esaslarını aşağıdaki maddeler teşkil eyliyecektir: 1) Prusyalılar'la Osmanlılar arasında yapılacak olan bu andlaşmanın iki taraf arasında daimî kalması, iki taraf "reaya,, sının emniyet, asayiş ve menfaatlerinin artması ve "zararlarına dair amme-i mevad ve hususatın,, giderilmesi²⁸; 2) İki devlet, birbirlerinin muhafazasına dikkat edecek, sınırdaş fakat düşman olan devletlerin zararlarından kendi topraklarını koruyacaklardı. Bundan başka bu andlaşmadan kasdedilen mâna, sırf iki tarafın emniyeti, malik oldukları yerlerin muhafazası ve Avusturya-Rusya tarafından gelecek tehlikenin önüne geçilmesi olduğuna göre, bu maddenin "teyidinde fütûre cevaz,, gösterilmeyecekti²⁹; 3) Prusya kiralı çok kuvvetli bulun-

²⁵ Başbakanlık arşivi, Hattı hümayun tasnifi. No. 298.

²⁶ Başbakanlık arşivi, Hattı hümayun tasnifi, No. 313.

²⁷ Vesikada yanlış olarak böyle yazılmıştır. Hattı Hümayun tasnifi 313.

²⁸ Bu maddenin kenarına Osmanlılar tarafından «bu madde hıfz-ı reaya müteallik olmağa fakat amme-i mevad tâbiri ahar münasib olan tâbir ile eda olunur, gayri zararlı bir nesne melhuz degildir» yazılmıştır.

²⁹ Bu maddenin karşısına da yine Osmanlılar tarafından «bu madde temhide mukaddimedir» diye bir işaret konmuştur.

duğu için Avusturya devleti kendisinden korkmaktadır. Bundan dolayıdır ki, Osmanlı topraklarına tecavüz eylemekten vazgeçmiştir. Prusya devleti kuvvetli kaldıkça, bundan sonra dahi, Osmanlı arazisine tecavüzü mümkün değildir. Eğer Avusturyalılar ve taraftarları, Prusya topraklarını istilâ eder ve onu mağlûp ederlerse, zamanı geldiği vakit Osmanlıların da rahatını kaçıracaklardır. Onun için, Prusya'nın mağlûp edilmesine meydan bırakılmamalı ve lâzımgelen tedbirler alınmalıdır ³⁰; 4) İki tarafa yakın ve sınırdaş olan düşman devletlerden birisi, Osmanlılara karşı bir düşmanlık gösterir ve kötü niyetler beslerse, Prusya kiralı buna müsaade etmiyecekti. Aynı zamanda Friedrich, Osmanlı topraklarından bir kısmının istilâ edilmesine de razı olmayacak ve "bikaderilimkân bezl-i tâb-i tüvan,, ederek Osmanlıların sıkıntısının giderilmesine çalışacaktı ³¹; 5) Hiçbir bahane olmadığı halde, sırf Avusturya devletinin tahrikile Prusya topraklarına girmiş olan Rusya devletinin bu haksız hücum ve hareketlerinin men'i için Osmanlı devleti, "bezl-i himmet-i namütenahi,, sini esirgemiyecekti. Eğer düşman tarafından buna benzer bir hareket Osmanlılara karşı vukubulursa Prusya devleti dahi aynı suretle davranacaktı ³². 6) Andlaşan iki devletin sınırları arasında büyük bir mesafe olduğu için dost askerlerin yanyana aynı bölgede çarpışmaları mümkün olamaz. Bundan ötürü taraflardan birinin arazisine düşman hücum ederse, diğer taraf, hücum eden düşman topraklarına girmeli ve onun askerî kuvvetlerini ikiye ayırmalıdır. İki devletin birbirine "ianeti,, işte bu suretle olacaktı. Bundan başka hücumu uğrayan tarafın zarar ve ziyanı lâzımgeldiği şekilde ödenmedikçe ve zarar gören taraf razı edilmedikçe, iki devlet, düşman topraklarına zarar vermekten geri durmıyacak, barış yapmak lâzımgelse dahi, zararlı taraf hoşnut edilmedikçe barış yapılmıyacaktı ³³. 7) Bu anlaşma-

³⁰ Bu maddenin karşısında «ittifakın hüsniyyatını beyan ve mevadd-ı âtiyeyi tavtiyedir» diye bir kayıt vardır.

³¹ Bu maddenin kenarına Osmanlılarca «bu madde devlet-i âliyyeye menfaat-ı mahzadır» cümlesi yazılmıştır.

³² Bu maddenin karşısında «bu madde dördüncü maddenin mukabelesinde olmağla bezl-i himmet-i namütenahi tâbiri tebdil ve madde-i sabıkada yazıldığı üzere bikaderilimkân bezl-i himmet tabiri tahrir olunur» ifadesi görülmektedir.

³³ Bu maddenin kenarında «bu madde keyfiyyet-i teavünü beyan olup lâkin ianet lâfzı münasip olmamağla tâbir-i münasip ile nizam verilür» şeklinde bir kayıt vardır.

dan güdülen başlıca amaç, komşu ve sınırdış olan düşman devletlerin "tesallütlerini,, menetmektir. Onun için diğer Hıristiyan devletlerin de bu anlaşmaya katılmalarını temin etmek caizdir. Fakat bunun için iki tarafın muvafakati şarttı ³⁴.

Bundan sonra Prusya elçisi, Prusya kiralının Osmanlılara karşı beslediği dostluk duygusundan ve dürüstlüğünden bahsetti. Bu dostluk ve dürüstluktan asla şüpheye düşülmemesini ve yukarıda yazılan maddelerin hemen incelenerek lüzumlu tashihler yapıldıktan sonra kendisine tebliğ edilmesini istedi.

Maddelerin kenarlarına konulan kayıtlardan anlaşıldığına göre Osmanlılar, bazı kelimelerin değiştirilmesinden başka, andlaşma maddelerinin ruhuna asla dokunmadılar ve bu şekilde padişaha sundular. Bu maddeler karşısında padişahın ne şekilde bir mütalea yürüttüğünü, nasıl bir durum aldığını ve bu işlerle uğraşanlara ne gibi direktifler verdiğini bilmek, şüphesiz ki, pek faydalı olurdu. Fakat elimizdeki vesikalar, maalesef, buna cevap veremiyor. Ancak, 1758 baharında, İstanbul'da bazı hareketler görüldü. Sultan Mustafa, bütün gayretile savaşa hazırlanıyor gibi idi. Çünkü yüksek rütbeli subayların da bulunduğu bir meclisin iki gün toplantı yaptığı işitildi. Hattâ padişahın bu mecliste, savaşa mail olduğunu gösterir sözler harcadığı da duyuldu. Fakat Koca Ragıp paşa bu hususta padişaha muhalif bulunuyordu. Onun, Arap isyanlarıyla zayıflamış olan Osmanlı imparatorluğunun böyle bir maceraya atılmak zamanı olmadığını, bilhassa şu anda baştan aşağı silâhlı bulunan Hıristiyan devletlerin silâhlarını Osmanlılara çevirebileceklerini ve İsveç, Fransa gibi dost devletlerin de bundan ötürü hoşnutsuzluklarının Osmanlı devleti üzerine çekilmiş olacağını beyan eylediği duyuldu ³⁵. Bu suretle padişahın savaş isteği Koca Ragıp paşa tarafından önlenmiş oluyordu ³⁶. Fakat herşeye rağmen, Osmanlıların bu maddeleri müsait karşıladıklarını, Prusya elçisinin gösterdiği büyük memnuniyetten anlıyoruz. Gerçek, elçi Rexin, başka bir

³⁴ Bu maddenin karşısında «sair devletlerin müsâlâhaları maddelerinde dahi carî olan maddedir» diye bir kayıt mevcuttur.

³⁵ Louis Bonneville de Marsangy, Le chevalier de Vergennes, son ambasade a Constantinople, Paris, 1894, Tome 2. s. 42 - 45.

³⁶ Yukardaki satırlardan, üçüncü Mustafa'nın Prusya ile anlaşıp bir savaşa girmek istediğini, fakat Koca Ragıp paşanın buna muhalif olduğunu anlamak mümkün ise de, bulduğumuz vesikalar bunun aksini göstermektedir.

takririnde ³⁷, Prusya ile Osmanlılar arasında imzalanacak olan dostluk andlaşmasına Osmanlıların gösterdiği ilgiden ötürü sevincinin hudutsuz olduğunu, bu işin iki tarafa da fevkalâde menfaatler sağlayacağını belirttikten sonra diyor ki: Dostluğu kabul edilmiş olan bir kiralın takviye edilmesi için, daha önce sunulan şartlar altında, iki devlet arasında gizli kalmak suretile tahaffuzî ve tedafû bir andlaşmaya hemen karar verilmesini rica ederim. Bu şartların "ahitnâme-i hümâyun," da yerlerinin boş bırakılması mümkündür ³⁸. Şu kısa izahattan sonra diyebiliriz ki, Osmanlılar dostluk andlaşmasına taraftar görünmüşler ise de, tedafû ve tahaffuzî bir andlaşmaya pek yanaşmamışlardır. Bundan ötürü elçi Regin, dostluğa kabul edilmiş olan bir kiralın takviyesini istedi. İhtimal Osmanlılar, tedafû ve tahaffuzî andlaşma maddelerinin yapılacak dostluk andlaşmasına yazılmasını mahzurlu gördüklerini söyleyerek, bu işten sıyrılmak istediler. Bunun içindir ki, Regin tarafından "ahitnâme," de bunların yerinin boş bırakılması fikri ortaya atıldı. Fakat bütün bunlar, andlaşmanın imzalanmasına kâfi gelmemiş olmalıdır ki, Prusyalılar, Osmanlılar için daha cazip ve onların gönüllerini daha çok okşıyacak olan bazı tekliflerde bulundular. Gerçek, Regin, kendisi ve kiralı hakkında gösterilen teveccühten derecesiz memnun olmuş, bu teveccühün de başlıca şahidi olarak Friedrich'e yazılan iki mektubu ³⁹ ileri sürmüş ve başka bir takrir daha vermişti ⁴⁰. O, bu takririnde, şu noktalar üzerinde duruyordu: Prusya kiralının şu andaki hakikî maksadı, kendi işlerini (umur ve mesalihini) devlet-i âliyye'nin istediği ve işaret eylediği şekilde düzenlemektir. Onun için Prusya devletinin galip olduğu şu sıralarda Osmanlı devletinin istediği nedir?. Savaşın devamı mı?. Böyle ise, bu mümkündür. Fakat o zaman Osmanlıların da bu işte bir hissesi bulunması düşünülebilir. Yok böyle değil de, Osmanlı devletinin isteği Avrupa devletleri arasındaki bu savaşa bir son verilmesi ise, o zaman, iki tarafa düşman olan devletler arasında aracılık etmesi, şüphesiz ki, barışın yapılmasına büyük bir tesir yapacaktır. Çünkü bu sıralarda, Avus-

³⁷ Başbakanlık arşivi, Hattı hümâyun tasnifi, 302.

³⁸ Aynı vesika.

³⁹ Bu mektuplardan birincisi Mustafa III ün, tahta çıkışını tebrik maksadıyla Friedrich tarafından gönderilen mektuba verilen cevaptır. İkinci mektup ne zaman yazılmıştır. Bunu tesbite imkân bulamadım.

⁴⁰ Başbakanlık arşivi, Hattı hümâyun, 305.

turya orduları birkaç defa yenilmiş ve perişan edilmiştir. Bundan başka Avusturya devletinin müttelikleri de herbiri birer suretle, savaştan bezgin bir hale gelmiş bulunmaktadırlar. Aynı zamanda, Prusya'nın müttelikleri bulunan İngiltere devletinin kuvvetleri de, her tarafta galip durumdadır.

Sonra kış da gelmiş bulunuyor. Bütün bunları bir araya toplarsak, düşmanların Prusya'ya, barışın yapılmasına hizmet edecek birtakım kazançlı maddeler teklif eylemeleri de ihtimalden uzak değildir. İhtimal, birtakım kârlı teklifler yaparak, Prusya ile Osmanlılar arasında imzalanmasına çalışılan tahaffuzî anlaşmanın yapılmasına engel olmayı düşüneceklerdir. Halbuki, yukarda da söylendiği gibi, Prusya kiralının asıl maksadı, bugünkü işlerini Osmanlıların isteğine göre tertiplemeştir. Onun için, her şeyden önce, andlaşmanın imzalanması ve bundan sonra savaşın durdurulmasına Osmanlıların tavassut eylemeleri lâzımdır. Yine bundan dolayıdır ki, durumu idare etmek üzere, tahaffuzî andlaşmanın hemen imzalanacağını Prusya'ya haber vermek iktiza eyler. Düşman devletlerin şu andaki durumu o kadar kötüdür ki, Osmanlıların tavassut tekliflerini hemen kabul edeceklerdir. Eğer yapılacak andlaşmaya tavassut maddesile tahaffuz maddesinin konulması doğru bulunmuyorsa, bunları, ayrı kâğıtlara yazmak ve imzalamak mümkündür ⁴¹.

Görülüyor ki Prusyalılar andlaşmayı temin maksadile her çareye başvurmaktadırlar. Friedrich'in savaşta bulunduğu devletler, aynı zamanda, Osmanlıların da düşmanlarıdır. Onların ezilmesi, Osmanlı menfaatlerinin, sınırlarının bir an için olsun sağlanması demektir. Bunu takdir eyliyen Friedrich, savaşa devam edilip edilmemesi işini Osmanlıların reyine bırakıyor. Fakat Osmanlıların isteğiyle savaş devam ettiği taktirde kendisine lâzımgelen yardımın yapılmasını da ortaya atıyor. Yine aynı taktirden, Osmanlıların savaşın durdurulması için tavassut edecekleri anlaşılmaktadır. Fakat Ruslar ve Avusturyalılar'ın dahil olduğu bu savaşın daha uzun müddet devam etmesi, herhalde, Osmanlıların lehinde bir hareket olduğuna göre, bu tavassuta kendiliklerinden girişmiş olmaları pek düşünülemez. Ancak şunu da kabul eylemek lâzımdır ki, muhasımlar arasında Osmanlılara düşman olanlar bulunduğu gibi dost olanlar da

⁴¹ Başbakanlık arşivi, Hattı hümâyun tasnifi, s. 305.

vardır. Fransa bunun misalini verebilir. Gerçek, bu devlete Osmanlılar, uzun tarihleri boyunca, daima sempati göstermişlerdir. İhtimal, Fransız elçisi Vergennes, devletinin düştüğü kötü durumu önlemek üzere, Osmanlılar'dan, savaşın durdurulmasına tavassut etmelerini istemiştir. Bundan başka, bu tarihlerde, Osmanlılara çok dost görünen Avusturya devletinin dahi bunu Osmanlı'lardan rica etmesi mümkündür. Her ne şekilde olursa olsun Friedrich, bundan istifadeyi düşünmektedir. Bu tavassut yapılmadan tahaffuzî anlaşmanın imzası Friedrich'e şunları sağlayacaktır: Şayet savaş devam ederse, yukarda incelediğimiz anlaşmanın 5 inci ve 6 ıncı maddelerine göre, Osmanlılar savaşa gireceklerdir. Dediğimiz gibi bu anlaşma tahakkuk ettiği taktirde, 6 ıncı maddede açıkça ifade edildiğine göre, barış ancak zararlı tarafın hoşnut edilmesiyle mümkün olmaktadır. Bu itibarla Friedrich, Osmanlı ittifakını bir silâh olarak düşmanlarına karşı kullanacak ve istediği şekilde zararlarını telâfiye çalışacaktır. Friedrich, tahaffuzî anlaşmayı temin maksadiyle, Osmanlıları kapalı bir surette tehdit eder bir durum almış gibidir. Bunu, onun şu fikirlerinden anlıyoruz: Belki düşmanları kendisine çok kârlı bir barış teklif ederler de Osmanlı'larla yapacağı antlaşmaya bu suretle engel olabilirler. Bu taktirde, Avusturyalılar ve Ruslar, Osmanlıları yalnız bırakmağa muvaffak olmuş bulunacaklar, icap edince, yalnız başına onu hırpalamak imkânını elde edeceklerdir. Böyle olunca, Prusya'nın terkedilmemesi zaruridir. Friedrich, Osmanlıların düşüncesini bu nokta üzerinde toplamağa ve bu suretle muhtaç olduğu anlaşmayı imza etmeğe sevk etmek istemiştir.

Bundan başka Prusya kralı, "umur ve mesalihini,, Osmanlıların istediği şekilde düzenliyeceğini ve bunun kendi hakikî fikri olduğunu söylemekle, Osmanlılara karşı derin bir sempatisi olduğunu ve kendi işlerinin Osmanlı işlerinden ayrı tutulmadığını göstermek istemiştir. Hulâsa, Friedrich, düştüğü sıkışık durumdan kurtulmayı temin ve Osmanlı ittifakını elde etmek için muhtelif yollara başvurmuş, bütün siyasî dehasını bu hususta bol bol sarfeylemiştir.

Arkaarkaya verilen bu takrirlerle ileriye sürülen teklifler, Osmanlıları ciddi surette işgal eylemeğe başladı. Ancak bundan sonradır ki, Berlin ile İstanbul arasında hususî postalar bu işe ait mektupları daha sık getirip götürmeğe mecbur oldular. Friedrich'in Saksonya'nın Frayberg şehrinde yazılan bir mektubu, Rexin'e şu

malûmatı ve direktifleri veriyordu ⁴². Ortada dolaşan barış haberi, Fransa'nın kötü durumundan doğmuş olabilir. Çünkü bu devlet, doğu ve batı Hint'teki yerlerinin birçoğunu kaybetmiş bulunmaktadır. Bundan başka donanması mahv, kara askeri perişan edilmiş, hazinesi bomboş kalmış ve ticareti de tamamiyle durmuştur. Bunun için barışı arzu etmektedir. Fakat Avusturya devleti, gerek Fransa ve gerek Rusya'yı, birçok hilelere başvurarak, barış yapmaktan vazgeçirdiği gibi savaşa devam etmelerini de sağlamıştır. Bundan ötürü Prusya devleti, bu yıl, her zaman olduğundan daha fazla asker ve kuvvet toplamak mecburiyetinde kalmıştır. Eğer konuşulmakta olan tahaffuzî antlaşma imzalanırsa, iki tarafa düşman olanlara, ummadıkları bir zamanda, anı bir korku verilmiş olacaktır. Onun için Tatarların harekete geçirilmesi suretiyle veya münasip görülecek bir tedbirle Osmanlıların fikirlerini açığa vurmaları lâzımdır. Bu, düşmanlarımız için pek korkunç bir durum yaratacaktır. Eğer vakit geçmeden böyle bir harekete geçilecek olursa neticesi pek kârlı bir işe başlanıyor demektir ⁴³. Çünkü, şu anda, Macaristan, asker ve mühimmat bakımından, tamamiyle boş gibidir. Şayet Osmanlılar Macaristan üzerine doğru bir hareket yapacak olurlarsa, bütün Macaristan'ın anahtarı sayılabilecek olan Tamişvar'ın alınması gayet kolay olacaktır ⁴⁴. Çünkü Avusturya'nın bütün kuvveti, Prusya orduları karşısında bulunmaktadır. Osmanlılar böyle bir hareket yaptıkları takdirde Avusturya, ya kuvvetlerini ikiye bölecek veyahut Macaristan'ı bırakmak mecburiyetinde kalacaktır. Birinci şıkka göre, yani Avusturya devleti askerî kuvvetini ikiye ayırdığı takdirde, Prusya ve Osmanlı devletlerine karşı ayrı ayrı mukavemet edemeyeceği tabiidir. Rusya'ya doğru buna benzer bir hareketin yapılması da çok faydalıdır. Çünkü bu suretle Rusya, Avusturya'ya fazla miktarda yardım yapamayacak, binaenaleyh, Avusturya kendi kendini korumak güçlüğüne düşecektir. Osman-

⁴² Başbakanlık arşivi, Hattı hüâmyun tasnifi, s. 300.

⁴³ 14 Ekim 1758'de Vergennes'in yazdığı bir mektuptan Osmanlıların harekete geçmek üzere oldukları anlaşılıyor. Vergennes'e göre, padişah, Edirne seyahatine karar vermiştir. İhtimal bu seyahatinde harp projeleri hazırlıyacaktır. Avusturya imparatoriçesine tâbi olan devletleri bir fırtınanın tehdit ettiği söylenebilir. Çünkü Edirne ovası Osmanlı ordusunun Hıristiyanlara karşı girişecekleri savaşın merkezidir. Düşmana kuvvetle atılacakları mevki buradadır. *Louis Boneville de Marsangy*, adı geçen eseri, s. 55.

⁴⁴ Başbakanlık arşivi, Hattı hüâmyun tasnifi, s. 300.

lılar, hem kendilerine hem de Prusya'ya düşman olan bu devletlerden birisine düşmanca bir tavır takınacak olurlarsa, o zaman, Prusya kiralı da barışa asla yanaşmıyacaktı. Eğer konuşulmakta olan tahaffuzî antlaşma imza edilecek olursa, iki tarafın düşmanları, hakikaten bundan çekinecekler ve, ihtimal, daha Osmanlılar savaşa girmeden, Prusya'ya insafılı birtakım şartlarla barış teklif edeceklerdir. Prusya kiralı da onların tekliflerini gizlice Osmanlılara haber vereceği için Devlet-i aliye, kendi işlerini buna göre düzenlemek imkânlarını bulacaktır. Yukarıda da söylendiği üzere barış için tek bir ümit yoktur. Bilâkis düşman devletler, Prusya'yı diz çökertmek için, bu sefer her zamankinden daha şiddetle savaşa devam edeceklerdir. Gerçi Prusya devleti yıllarca kendilerine mukavemet göstermiştir. Hattâ bu yıl da onlara karşı kullanacak kâfi derecede kuvveti vardır. Fakat askerlerini muhtelif cephelere göndermek mecburiyetindedir. Onun, bugünkü kuvvetli durumunu elden kaçırmaması Osmanlı'larla yapacağı antlaşmaya bağlıdır. İki tarafa da düşman olanların yapacakları kötülöklere engel olabilmek için Osmanlılar lüzumlu tedbirleri vaktinde almaldırlar⁴⁵.

Osmanlı'larla Prusyalılar arasında yapılan bu konuşmalar sırasında, Prusya ile düşmanları arasında, bir barış yapılacağı haberinin Osmanlılar tarafından duyulduğu anlaşılıyor. Bu durum karşısında şüpheye düşen Osmanlı devlet adamları, ihtimal, bu işin aslının ne olduğunu Friedrich'ten sormak lüzumunu duydular. Ve yine, ihtimal, Friedrich'te, böyle bir şeyin asla gerçeğe uymadığını anlatmak üzere, yukarıya kaydettiğimiz malûmatı vermek mecburiyetinde kaldı. O, bu antlaşmayı elde etmek için, her gün biraz daha Osmanlıları ayrı ayrı yönlerden tatmin etmeğe çalışıyor. Gerçek, ilk önce, yalnız bu antlaşmanın faydalarından bahseyledi. Daha sonra kendi "umur ve mesalihini,, Osmanlıların istedikleri şekil ve biçimde düzenliyeceğini bildirdi. Nihayet Macaristan'ın bomboş olduğunu, kolayca zaptedileceğini söylemekle, bu yerlerin Osmanlı topraklarına katılabileceğini anlatmak istedi. Fakat bütün bunların mukabilinde Friedrich, artık, Osmanlılar'dan yalnız tahaffuzî ve tedafü bir antlaşma değil, aynı zamanda, bazı tedbirler almalarını da istiyordu. Gerçek, düşmanları tarafından çok sıkıştırılmış

⁴⁵ Başbakanlık arşivi. Hattı Humayun Tasnifi. 300.

bulunan Friedrich, kurtuluş çaresini doğrudan doğruya Osmanlı yardımında bulmaktadır. Uzun müddet Osmanlıların idaresi altında kalmış olan Macaristan arazisinin tekrar Türk topraklarına katılması, o devrin devlet büyükleri için, cazip bir şey olurdu. Bu yutulması belki güç, fakat iştihayı tahrik eyliyen bir lokma gibi idi. Hele Friedrich'in dediği gibi bu işe ulaşmakta gayet kolay olacağına göre, hemen teşebbüse geçmek lâzımgeliyordu. Friedrich bunu öne sürmekle Osmanlı devlet adamlarının isteklerini kamçılamağa çalışıyor, bunu temin ettiği taktirde, kurtuluşunun muhakkak olduğuna inanmış bulunuyordu. Takrir "Emr-ü-ferman hazreti men lehülemrin'dir," ibaresiyle padişaha sunuldu. Bütün bunların sonunda ve belki de gürültülü fakat gizli⁴⁶ toplantılar yapıldıktan sonra⁴⁷, Osmanlılar, Friedrich'e gönderilmek üzere, elçi Regin'e bir nota verdiler. Bu notada, antlaşmanın yapılabilmesi için devlet büyüklerinin toplandığı ve müzakereler sonunda Prusya devletinden bazı şeyler sorulması⁴⁸, aynı zamanda, dostluk ve ittifak maddesine İngiltere devleti tavassut ederse, ancak o zaman, tahafuz ve tedafuf bir antlaşmanın imza edilebileceğinin karar altına alındığı bildirildi⁴⁹. Elçi Regin, bu haberleri en çabuk vasıtalarla

⁴⁶ Daha başlangıçta (1757) Fransızlar, Osmanlılar ile Friedrich arasında münasebetlerin kurulacağına inanmış gibidirler. Gerçek, Fransız hariciye nazırı Rahip Bernis, 29 ekim 1757' de, Fransa'nın İstanbul sefirine şöyle yazıyordu: Padişahın itimada değer seciyesini tanımak gerektir. Tek bir insan, yıkılmış bir imparatorluğu canlandırabilir ve buna teşebbüs te mesut neticeler doğurur. Bu neticelerin ümit verici görünmesi bir savaşın açılmasına da sebep olabilir. Prusyalılar ve İngilizlerin Osmanlıları kazanmağa çalışacakları tabiidir. Belki onları savaşa dahi sokabilirler. Onun için Türklerin takip eyledikleri barışçı yoldan ayrılmamaları temin edilmelidir. Eger bir savaş mukadderse ve buna ihtimal veriyorsanız, bu takdirde, Türkleri daha kolay fetihler yapacakları İran üzerine sevk etmeğe çalışınız. *Louis Boneville de Marsangy*, aynı eser, sayfa 41, 42.

⁴⁷ Bu konuşmalar ve müzakereler, diğer devlet elçilerinin gözünden kaçmıyordu. Vergennes bunu şu suretle anlatıyor: Yabancı memleket elçileri arasında Prusya kiralı ile Babîâli'nin pazarlığa giriştiği gürültüsü yayılmıştı. Halbuki sadrazam İstanbul'da bir Prusya elçisi bulunmadığını, esasen Babîâli'nin de buna ihtiyacı olmadığını söylüyordu. *Louis Boneville de Marsangy*, aynı eser, sayfa 70.

⁴⁸ Başbakanlık arşivi, Hattı hümayun tasnifi, 249, 298 L, 301.

⁴⁹ Başbakanlık arşivi, Hattı hümayun tasnifi, 298 J,

Friedrich'e yetiştirdi. Ve tahaffuzî antlaşmanın imzalanmak üzere olduğunu da müjdeledi⁵⁰. Bunun üzerine Friedrich, bir taraftan Regin'e durumu bildirirken diğer taraftan da hem padişaha hem de Koca Ragıp paşaya Frayberg'ten aynı tarihleri taşıyan (30 mart 1760) mektuplarını gönderdi⁵¹.

Regin bu mektuplarla birlikte Babîali'ye uzunca bir takrir verdi⁵². Bu takriri şu suretle hülâsa eylemek mümkündür: 1) Barışa dair çıkarılan haberler kâmilten yalandır. Bu söylenti, yapılacak andlaşmayı geri bırakmak için, uydurulmuş bir hileden başka bir şey değildir. Çünkü bu andlaşma, onların kötü niyetlerine engel teşkil eylemekte bulunduğundan, bundan sonra da, böyle yalanlar icadedeceklerinden şüphe edilmemelidir. 2) Rusya ve Avusturya'nın asıl maksadı, Prusya devletini ezmek ve topraklarını aralarında taksim eyledikten sonra⁵³, zahmetsizce, Osmanlı devletine karşı besledikleri kötü niyetlerini uygulayabilmektir. Hakikatte barış için asla bir ümit kalmamıştır. Çünkü hem düşmanlar hem de Prusya her zamankinden daha çok savaşa hazırlanmış bulunmaktadır. 3) Yapılacak andlaşma hakkında İngiltere kiralı dahi, Prusya kiralı gibi düşünmektedir. Bunun böyle olduğunu göstermek maksadıyla Prusya kiralı, İngiltere kiralı tarafından Osmanlılara bir mektup gönderilmesini sağlayacaktır. Aynı zamanda, İstanbul'daki İngiliz elçisinin soğuk hareketi, Friedrich'in hayretini mucip olmuştur. Fakat İngiltere kiralından gelecek mektup hakikatı ortaya koyacak, aynı zamanda, İngiliz elçisi yaptığı hareketten dolayı muaheze olunacaktır. 4) Osmanlıların harekete geçmesi için bundan daha müsait bir zaman olamaz. Çünkü Prusya'ya düşman olanlar, aynı zamanda, bütün Avrupa'nın ve Osmanlıların da düşmanıdırlar. Bu itibarla senelerdenberi etrafını saran düşmanlara karşı mukavemet eden Prusya kiralı gibi bir dostu kaybetmemek

⁵⁰ Başbakanlık arşivi, Hattı hümayun tasnifi, 301.

⁵¹ Başbakanlık arşivi, Hattı hümayun tasnifi, 301, 249.

⁵² Başbakanlık arşivi, Hattı hümayun tasnifi, 289L.

⁵³ Prusya'yı, düşmanları ezmiye karar vermişler ve onun topraklarını aralarında taksim bile eylemişlerdi. Bu taksimde Silezya ve Glaç kontluğu Avusturya'ya, Mağdeburg Saksonya'ya, Pomeranya İsveç'e, Felemengin bir kısmı Fransa'ya düşüyordu. Fakat 1757'de karar altına alınan bu taksim, 1758'de, başka şekle büründü. Devletler, fethedecekleri yerleri alacaklardı. Bu meyanda doğu Prusya da Rusya'ya vadedilmiş bulunuyordu. Albert Sorel, Y. Ziya, *Onsekizinci asırda mesele-i şarkiyeye ve Kaynarca muahedesi*, s. 10. İstanbul 1911.

için, Osmanlı devleti, icabeden ihtiyatî tedbirleri almalıdır. Böyle yapıldığı takdirde, Tamişvar ile Budin kolayca ele geçecektir. Başka bir hareketle⁵⁴ "Sırb-ı cedit", denilen memlekette yeniden yapılan kaleler ile Ukrayna, Osmanlı topraklarına zahmetsizce, katılabilir. Çünkü, Rusya ve Avusturya kuvvetleri Prusya ile meşguldürler. Prusya cephesinden ayıracakları kuvvetleri uzak mesafelere göndermeleri güçtür. Bunu yapabilseler dahi Osmanlı-Prusya kuvvetleri karşısında ayırdıkları bu kuvvetler ezileceklerdir. Bundan başka kıtlıktan, yolların uzunluğundan ötürü çekilecek sıkıntı yüzünden bu kuvvetlerin zararsız hale geleceği tabiidir. Esasen malf sıkıntı içinde bulunan Rusya ve Avusturya devletleri, Osmanlı-Prusya kudreti karşısında mukavemet edemeyecekler ve istenilen şekilde bir barış yapmaya mecbur kalacaklardır. 5) Yapılacak andlaşmanın bütün maddelerine Prusya kiralı sadakatle bağlı kaldığı gibi ilelebet bunlara riayet edecek ve Osmanlı devletini yaptığı bu işte nedamete sevk edecek bir hareket zuhura gelmeyecektir. 6) Yapılacak olan andlaşma hükümlerine aykırı olarak Osmanlı devletinin dostluğuna uymayan bir barışa Prusya asla yanaşmayacaktır. 7) Her ne kadar İsveç devleti zayıf bir düşman ise de, Prusya kuvvetlerinin bir kısmını üzerine çektiği için Osmanlılar İsveç'i savaştan uzaklaştırmaya mecbur bırakmalıdır⁵⁵.

Yedi madde üzerinde hülâsa ettiğimiz bu takrirden Osmanlıların hangi noktalar üzerinde durduklarını açıkça anlamak mümkün oluyor. Önce, barışın yapılacağı haberi Osmanlıları tereddüde düşürmüş, böyle birşey olup olmadığını sormak zaruretinde bırakmıştır. Rexin kuvvetli delillerle bunun aksini ispata çalışmış, ayrıca, Rusya ve Avusturya devletlerinin Osmanlılar hakkında neler düşündüklerini de ortaya atarak, Osmanlı devlet adamlarını tatmin etmeye ve Prusya'ya yaklaşmalarını temine uğraşmıştır. İkinci nokta, İngiltere'nin tavassut etme meselesidir. Burada İngiltere elçisinin yersiz bir hareketinden bahsediliyor. Fakat bu hareketin ne olduğunu tesbit imkânını bulamadım. Belki Osmanlılar, Prusya'nın muttefiki sıfatıyla, İstanbul'daki İngiltere elçisinin, yapılacak andlaşma hakkında fikrini sordular. İhtimal, İngiliz elçisinin verdiği yersiz cevap Osmanlıları hayrete düşürdü. Binaenaleyh, İngiltere elçisinin bu hareketinin ne suretle yorumlanabileceğini Prusya

⁵⁴ Rusya'ya karşı yapılacak hareket kastediliyor.

⁵⁵ Başbakanlık arşivi, Hattı hümâyun tasnifi, 298L.

kıralından sormayı lüzumlu gördüler. Ve İngiliz tavassutunu istediler. Friedrich, elçinin yaptığı harekete -ki bu hareket bizce malûm değil- hayret ediyor, bizzat İngiliz kralı tarafından yazılacak bir mektupla Osmanlıların tatmin ve elçinin de muahaze edileceğini bildiriyor. Bu tahminlerimizi sırf "Asitane-i saadette mukim İngiltere elçisinin hareket-i baridesi kiralım ihlâskârlarına bais-i istiğrak⁵⁶," oldu şeklindeki Prusya elçisinin tahririndeki cümleden dolayı yürütmüş bulunuyoruz. Yukarıda da işaret olunduğu üzere, İngiltere elçisinin soğuk hareketi ne şekilde olmuştur ve nedir? Bunu bilmiyoruz. Ancak elimizdeki başka bir vesikadan, İngiltere devletinin, bu işe neden tavassutu istendiği açıkça anlaşılmaktadır. Bu vesikada, Prusya devleti ile Osmanlı devleti arasında büyük bir mesafe olduğu için ittifak maddesinin "tarafeynden riayet-i levazım-ı karin-i istihkâm olmak bir devlet-i uhranın tavassutuna muhtaç olduğu vazih ve âşikâr," olduğu yazılı bulunmaktadır⁵⁷. Osmanlılar bu tavassut işi üzerinde herhalde pek ısrar etmiş olmalıdır ki, Friedrich, bir taraftan elçisine bunun derhal temin edileceğini bildirirken, diğer taraftan padişaha ve Koca Ragıp paşaya gönderdiği mektuplarda da bunun mümkün olduğunu yazıyordu. Gerçek, Friedrich'in padişaha gönderdiği mektup büyük bir önem taşımakta idi. O, bu mektubunda: iki tarafa düşman olanların aleyhine olmak üzere, Prusya ile Osmanlıların birleşmelerine padişahın razı olduğunu elçisinin gönderdiği mektuptan anladığını, alınan bu tedbirin padişah ve Osmanlı devleti için "bais-i irtifa-i izz-ü ikbal ve devlet-i aliyyelerine mucib-i irtikay-i fahr-ü celâl," ve aynı zamanda kendisi için de bir "iftihar-ı azime," olduğunu yazıyor⁵⁸. Bundan sonra, Regin'in verdiği tahrirdeki ifadeye uygun olarak, kendisine düşman olanların Osmanlıların da düşmanları olduğunu, Prusya'yı yendikten sonra Avrupa'nın diğer memleketlerine musallat olacaklarını, bilhassa ötedenberi Osmanlıların topraklarına gözdikmiş olduklarından Prusya'nın mağlûbiyeti sonunda hemen bu işe başlayacaklarını ve bunu da kolayca başaracaklarını pek açık bir ifade ile belirtiyor. Nihayet İngiltere'nin tavassut işine gelerek, dost ve müttefik İngiltere kralının bu andlaşmanın imzalanmasına taraftar

⁵⁶ Başbakanlık arşivi, Hattı hümâyun tasnifi, 298L.

⁵⁷ Başbakanlık arşivi, Hattı hümâyun tasnifi, 298J.

⁵⁸ Başbakanlık arşivi, Hattı hümâyun tasnifi, 301.

bulunacağını ve bunu bir mektupla tasdik ve temin etmesi için İngiltere devleti nezdinde teşebbüste bulunacağını da ilâve ediyor. Bundan sonra çıkarılan barış söylentilerine temas ederek diyor ki: bizim ile düşmanlarımız arasında barışın yapılmak üzere olduğu ortaya atılmıştır. Bunun başlıca sebebi şudur: Sizinle imzalamak üzere olduğumuz andlaşmayı geri bırakmak ve bu suretle hiç engele rastgelmeden parçalanmamızı temin etmek. Barış haberine gelince, bu, tamamen yalandır. Eğer bu uydurulmuş bir şey olmasaydı, daha önce, İngiltere devletile birlikte yaptığımız barış tekliflerine düşmanlarımız cevap verirlerdi. Onun için bir barış meclisinin toplanması düşünülemez. Zaten Rusya ve Avusturya devletleri de savaş için her zamankinden daha çok hazırlık yapmaktadırlar. Bununla beraber barışa dair bir şey zuhur ederse ve düşmanlarımız tarafından yapılacak teklifler Osmanlılar aleyhine olacak olursa, böyle bir barışı asla imzalamıyacağımızı da vaad ve tekeffül ederiz. Bundan ötürü bütün Avrupa için bahse konu olan korkunun ortadan kaldırılması yapacağımız andlaşmaya bağlıdır. Bunun, bir an önce imzalanmasını umuyor ve rica ediyorum⁵⁹. Friedrich aynı mealde bir mektubu da Koca Ragıp paşaya göndermiştir⁶¹. Bu mektubun muhteviyatı padişaha yazılanın aynı olduğu için onu uzun bir incelemeye tâbi tutmıyacağız. Ancak içinde bulunan ve pek enteresan olan kısımlarından bazılarını da kaydetmekten kendimizi alamıyoruz. Gerçek, bu mektupta Koca Ragıp paşanın şahsiyyetine pek büyük bir değer verilmektedir. Yine bu mektuptan anlaşıldığına göre, Prusya - Osmanlı anlaşmasının en hararetli taraftarı ve isteklisi Koca Ragıp paşadır. Bunun böyle olduğunu mektuptan alacağım şu cümlede açık olarak görüyoruz: "Bizim ile devlet-i aliyye beyninde peziray-i inikad-ı ittifak ve ittihad-ı kuvvetlerimize dair dergâr buyrulan hüsn-i tedbir-i meymenet encamları⁶¹ bais-i mahzuziyyet ve mem-

⁵⁹ Başbakanlık arşivi, Hattı hümâyün tasnifi, 301.

⁶⁰ Başbakanlık arşivi, Hattı hümâyün tasnifi, 249.

⁶¹ Friedrich, Osmanlıların kendisile ittifak edeceklerine samimî olarak inanmıştı. Onun için, 1760 yılı haziranında, Türklerin savaşa katılacaklarını bir mektupla general Foke'ye bildirdi. Gerçek, bir savaş esnasında tutsak edilen bu generalin sandığı içinde Friedrich'in bu mektubu bulunmuştu. Avusturyalılar tarafından elde edilen bu mektup, Nemçe elçisi elile Babiâli'ye sunuldu. Elçi, Avusturya'nın buna inanmadığını ve Osmanlıların dostluğa sadakat göste-

nuniyyet-i azimemiz olduğunu el müşarünileyh hazretlerine arz ve takdim eylediğimizden naşi bu misillü emr-ü müstahsenin peziray-i temşiyeti mücerred tedabir-i hasene-i istisvab pezirlerine menut olduğu meşhud-ı ihlâskârları olmağla eday-i merasim-i memnuniyet ve minnettari birle....., denilmektedir. Anlaşıyor ki, andlaşmanın hazırlanmasında Koca Ragıp paşa'nın büyük gayreti görülmüştür. Enteresan olan ikinci nokta da, Friedrich'in bu andlaşmaya göstereceği sadakat meselesidir. Friedrich bunu da mektubunda şöyle anlatıyor : "Muahede-i misaka münderiç olunacak mevadları yegân yegân kemal-i dikkat ve sadakat ile tarafımızdan dahi mer'i ve muteber tutulup ilelebet umurumızı devlet-i aliyyenin umurundan mefruk tutmayup hayatımızın son nefesine değin her bar ifay-i merasim-i teşekkür birle levazim-ı müvalât ve musafatın riayetine ve işbu muahedenin hıfz-u hirasetine kusura cevaz "göstermiyeceğiz. Dikkate değer cümlelerden birisi de şudur :

"Ancak sulha münasip bir nesne zuhur ederse dahi cenab-ı devletleri endişe buyurmaya ki biz devlet-i aliye kin-ü kemin-ü garaz-ı intfkamlarına terkederiz,,. Osmanlı devletinin dostluğuna aykırı hiçbir maddeye kulak verilmeyeceğini de ilâve eyliyen Friedrich, dostluğa ve ahitlere riayet etmenin kendisi için bir iftihar vesilesi olduğunu da kaydediyor⁶². Aynı zamanda, Osman-

receğine emin bulunduğunu söyledi. *Başbakanlık arşivi*, Emiri tasnifi, Siyasi karton No. I 4001.

Osmanlılar bunu hemen cevapladılar. Dediler ki: Prusya kiralının generaline gönderdiği mektupta Osmanlıların, haziran içinde Prusyalılara yardım edecekleri yazılıdır. Halbuki haziran geçmiş ve böyle bir yardım da vukubulmamıştır. Böyle olunca uydurma olduğu kendiliğinden meydana çıkmış oluyor. Haziran geçmemiş dahi bulunsa böyle bir hareketin zuhuru mümkün değildir. Çünkü Osmanlı devleti, Avusturya ile kendi arasındaki dostluk şartlarına riayet etmek istegindedir. Onun için Prusya kiralının bir generaline yazdığı bu mektuba kıymet vermemek gerektir. Bu, ihtimal, şu sebeplerden ileriye gelmiştir. Prusya kiralı kendi generalinin mânevî kuvvetini yükseltmek, aynı zamanda, düşmanlarını korkutmak istemiştir. Çünkü bu gibi haller daima olagelmiştir. Fakat bu gibi hayallerin aradaki dostluğa zerre kadar zarar getiremeyeceği tabiidir. *Başbakanlık arşivi*, Emiri tasnifi, siyasi karton No. 14005.

⁶² Acaba Osmanlılar Friedrich'in bu sözlerine inanıyorlar mı idi? Bunu kesin olarak söylemeye imkân yoktur. Yalnız şunu önemle kaydetmek isterim ki, Osmanlılar Friedrich'in şahsiyeti hakkında kâfi derecede bilgiye sahiptiler. Vasıf tarihinde Friedrich şu suretle tavsif ediliyor: «Mumaileyh fûnun-ı maa-riften hissedar hususen âşinay-i tevarih ve ahbar olmakla leylü nehar İskender ve

lılar için bir daha böyle iyi bir fırsat zuhur etmiyeceğini, andlaşmanın yapılmasında hiçbir korku ve mahzur bulunmadığını, bilâkis andlaşmanın geriye bırakılması veya hiç yapılmamasının tehlikeli bulunduğunu söyleyen Friedrich, Ragıp paşa'yı şu cümlelerle yükseltmiye çalışıyor: "ve işbu madde makam-ı vekâlet-i kübralarına revnak bahş-i kamer-i müstedime memduh ve münasip bir fırsat olmaktan gayri bu takrib ile bir kıral bende-i revabıt-ı minnettari ile mahcub-ı aileleri olacaktır,"⁶³.

Bu mektuptan sonra bir nokta üzerinde durmak faydalı olur kanaatindeyim. O da şudur: Osmanlı-Prusya münasebetleri hakkında yazılmış olan bütün eserlerde bu mesele hep aynı neticeye bağlanıyor, yani Prusya-Osmanlı anlaşmasına ve bunun neticesi olarak açılacak bir savaşa, padişahın arzusuna rağmen, Koca Ragıp paşa'nın engel olduğu söyleniyor. Fransa'nın İstanbul'daki elçisi Vergennes dahi bu kanaati taşımaktadır. Ona göre, padişah bu işe taraftar olduğu için savaşa hazırlanmaktadır. Fakat Koca Ragıp paşa savaşın aleyhinde bulunuyor ve padişaha mukavemet eyliyor⁶⁴. Vergennes buna okadar inanmış bulunuyor ki, padişahın Napoli'li bir doktora Friedrich'in hiç te lehinde olmıyan birtakım sözler⁶⁵ söylemesi bile onu fikrinden vazgeçiremiyor. Eğer doktora söylenmiş olan bu sözler doğru ise, bundan üçüncü Mustafa'nın Osmanlı-Prusya münasebetlerine taraftar olmadığı anlaşılır. Biz, pa-

Timur makulesi sahip zuhurların etvar ve asarını mütalaa ile ceng-ü cidal babaında sudure gelen hile ve tedbirlerine iktida ve evlâd ü iyal gaillesinden biperva mezheb ü diyanet kaydından müberra olup efkâr ve evtarı tevsii daire-i memleket ve tahsil-i şan-ü şöhrete masruf ve maksur olmağın muhtaç ve meraci (مراجع) olduğu ademlere izhar-ı tevazu ve müvalât...» denildiğine göre onun ne yaratılış ve karakterde bir şahsiyyet olduğunu Osmanlılar tamamile biliyorlardı. *Vâsıf tarihi*, C. I. s. 257.

⁶³ Başbakanlık arşivi. Hattı hımayun tasnifi. 249.

⁶⁴ Louis Bonneville de Marsangy, adı geçen eser, s. 164.

⁶⁵ Mustafa III'ün Napoli'li bir doktora söylediği şu sözler eidden entere-sandır. Huzuruna kabul ettiği bu doktorla Avrupa meseleleri üzerinde konuşan padişah kendisine: Prusya'nın Osmanlı imparatorluğu için faydalı olup olmadığını sordü. Doktorun, Prusya'nın şu anda pek sıkıntıda olduğunu ve birçok fedakârlıklar yapabileceğini, bununla beraber, sorulan suale en iyi şekilde bizzat padişahın cevap verebileceğini söylemesi üzerine Mustafa III, fikirlerini şu suretle açığa vurdu: Prusya'nın değil, fakat Fransa'nın dostuyum. Çünkü Prusya kıralından sadakat beklenemez. Fırsattan istifade ederek silâhlarını bana karşı da çevirebilir. *Louis Bonneville de Marsangy*, adı geçen eser, s. 164.

dışahın bu andlaşmaya tamamen muhalif olduğunu söylememekle beraber, Koca Ragıp paşanın Friedrich'e taraftar olduğunu açıkça iddia edebilecek durumdayız ⁶⁶.

İncelediğimiz bu üç vesikada ⁶⁷ hemen hemen her şeyde bir iştirak vardır. Ancak 298 L numaralı vesika, ayrıca düşmanların kötü durumda olduklarını, Osmanlı-Prusya kuvvetleri birleştikleri takdirde düşmanların ezilebileceklerini ve Osmanlı topraklarına birçok yerlerin katılabileceğini de kaydeylemektedir. Yine bu üç vesikadan anladığımıza göre, Osmanlıların tereddüt ettikleri noktaları Prusya kiralı kuvvetli deliller ve taahhütlerle gidermiye çalışmaktadır. Eğer Osmanlılar bu cevaplardan tatmin edilmiş iseler, andlaşmanın yapılması için ortada tek bir pürüz vardır: İngiltere'nin tavassut etme keyfiyeti. Bu da gerçekleştiği takdirde, Osmanlı-Prusya ittifakının imzalanmasına hiçbir sebep kalmıyordu. Bunu takdir eyliyen Friedrich, İngiltere devletinin tavassutunu temin etmek amacıyla, derhal teşebbüse girişti ve İngiltere kiralına bir mektup gönderdi ⁶⁸. İngiliz kiralının verdiği cevap tatminkâr değildi. Mektupta, bu hususa dair yapılacak her şey İngiltere devletinin İstanbul'daki elçisi tarafından Osmanlı devletine bildirilmiştir, deniliyordu ⁶⁹. Bunun üzerine Friedrich, Londra'daki elçisine, İngilizlerin daha sarih bir cevap göndermelerinin temin edilmesini emreyledi ⁷⁰. Netice itibariyle İngiltere tarafından verilen cevap şu oldu: İngiltere devleti, eskidenberi meram ve maksatlarını İstanbul'daki elçisi vasıtasıyla Osmanlı devletine arzylemektedir. Bu andlaşma işi üzerinde de aynı suretle hareket edilmiştir. Andlaşmanın şimdiye kadar yapılmaması ve yapılmak için de böyle birtakım mektuplar istenmesi İngiltere devletini, Osmanlıların böyle bir niyeti olmadığı fikrine sevkeylemiştir ⁷¹.

Bu haber cidden kötü idi. Osmanlıların hassasiyetle üzerinde durdukları bu iş menfi bir sonuca varmış bulunuyordu. Bu olmadığı takdirde andlaşmanın imzalanacağı şüpheli idi. Şu halde, bu-

⁶⁶ Başbakanlık arşivi, Hattı hümâyun tasnifi, 321, 249.

⁶⁷ Başbakanlık arşivi, Hattı hümâyun tasnifi, 249, 298 L, 301.

⁶⁸ Bu mektupta neler yazılı olduğunu bilmiyoruz. Ancak İngiltere kiralının verdiği cevabın menfi olduğu anlaşılıyor. Başbakanlık arşivi, Hattı hümâyun tasnifi, 315.

⁶⁹ Başbakanlık arşivi, Hattı hümâyun tasnifi, 315.

⁷⁰ Aynı vesika.

⁷¹ Aynı vesika.

nu münasip surette izah eylemek ve bu menfi neticeye rağmen İngiltere kiralının bu işe taraftar olduğuna Osmanlıları inandırmak gerekiyordu. Bu güç iş, Friedrich tarafından Rexin'e havale edildi. Aynı zamanda meselenin halli için birtakım izah yolları da bulundu. Rexin, Babiâli'ye sunduğu bir tavrile, meseleyi Osmanlılara şu suretle duyuruyordu⁷²: Kıralımdan yeni havadisler taşıyan mektuplar aldım. Bunların içinde yeni yapılan savaşların tafsilâtı da vardır. Sunacağım kâğıtlardan düşmanlarımızın perişan hallerini öğreneceksiniz diyen Rexin, yaptığı bu başlangıçtan sonra, İngiltere devletinin bu işe niçin tavassut edemediğini birkaç nokta üzerinde durarak izah eyledi: 1) Bu gibi meseleler daima Parlamento'da konuşulmak icab ettiği için İngiliz kiralının buna şahsen karar vermesine imkân yoktur. Meselenin Parlamento'da konuşulması ise, duyulmasını mucip olur. 2) Bir kısım devletlerin bu yüzden İngiltere'ye kırılacakları tabiidir. Onların "münkesirül-hatır,, olmaları, netice itibarile, İngiltere ticaretinin zararına olacaktır. 3) Bundan başka, yukarda da söylediğim gibi, bu gibi işlere ne İngiltere kiralının ne de hükümetinin müstakillen karar vermeleri imkânsızdır. O kadar imkânsızdır ki, aksinin yapılması bir ihtilâli bile doğurabilir. 4) Andlaşmanın yapılacağında şüphesi bulunan İngiltere devleti bu önemli işin şüyu bulmasını istemiştir. Böyle olmakla beraber, İngiltere kiralı, yapılacak olan bu andlaşmanın imzasını sabırsızlıkla beklemektedir. Eğer lâzımgelen mektubu gönderememişse, bunun başlıca sebebi, yukarda arzedilen maddelerdir. Bununla beraber, Prusya ile Osmanlılar arasında andlaşma imza edildiği takdirde, İngiltere kiralının dahi bundan memnun olduğunu bir mektupla bildireceğiue şüphe edilmemelidir⁷³. Bundan sonra, elçi Rexin asıl konuya yani andlaşmanın imzası işine geçti ve fikirlerini aşağı yukarı şu suretle hulâsa eyledi: Bu iş üzerinde Prusya kiralının daha ziyade intizarda bırakılmamasını, çünkü şu anda bütün düşmanlarına karşı büyük gali-biyetler temin ettiğini, eğer Osmanlılar anlaşmaya gerçekten taraftar değillerse, bunun bir an önce Prusya'ya bildirilmek icabettiğini, düşmanların mağlûp olduğu şu sıralarda, Prusya için hayırlı bir barış yapmanın kabil olduğunu söyledi. Binaenaleyh, daha önce,

⁷² Başbakanlık arşivi, Hattı hümâyun tasnifi, 315.

⁷³ Aynı vesika.

sunduğu ittifak andlaşması üzerinde Osmanlıların varacağı karar, ne olursa olsun, bunun kendisine hemen bildirilmesini istedi ⁷⁴.

Osmanlı devlet adamlarının, bundan sonra, bu meseleyi tekrar uzun uzadıya görüştükleri anlaşılıyor. İngiltere devletinin tavassut etmekten çekinmesi, Osmanlılar üzerinde büyük bir tesir yapmıştı. O zamana kadar taraftar oldukları tahaffuzî antlaşmayı, şimdi, artık imzalamak fikrinde değildiler. Ancak, Prusya'ya tamamiyle menfi bir cevap verilmesi de münasip görülmedi. Sadrazam, şeyhulislâm ile de görüştüktan sonra, diğer Hıristiyan devletler ile yapılmış olduğu gibi, Prusya ile de bir ticaret antlaşmasının imza edilebileceğini karar altına aldı. Ve şeriatın mücade ettiği nispette yapılabilecek olan ittifak andlaşması daha sonraya bırakıldı ⁷⁵. Osmanlıların, birçok devletlere karşı yıllarca savaşı ve muvaffakiyyetler kazanan Prusya devletiyle münasebetlerin tamamen kesilmesini istemediklerini, padişaha sunulan bir telhisten anlıyoruz. Gerçek, bu telhiste, bu hususa ait, şöyle bir kayıt vardır: "Böyle bir kaviyül-iktidar ve birkaç devlet-i azımeğe galebe ile şöhretşiar olan devlet talib-i akd-ı mevadd-ı dosti oldukta ruy-i istidasına havele-i pençe-i reddolunup külliyyen meyus itmek ledelukulâ bir dürlü münasip olmayup kanun-i hizm ü ihtiyata riayet ve zavabit-ı hıfz-ı avakibe nazar u dikkat için kral-ı müşarünileyhin istidasının bazına mücade olunmak istisvab,, olundu ⁷⁶. Binaenaleyh, Prusya devletine durumu bildirmek üzere, Regin elile dostça bir takrir gönderildi ⁷⁷. Denildi ki: Daha önce devletinize verdiğimiz takrirden, iki devlet arasında yapılması düşünülen dostluk ve ittifak antlaşmasının "şer'i ve aklî,, her mahzurdan arf olduğu ve devlet büyükleriyle yapılan müzakerelerde buna karar verilmiş bulunduğu, fakat, her şeyden önce, tahaffuz maddesine İngiltere devletinin tavassut etmesi lâzımgeldiği bildirilmişti. Halbuki elçiniz, İngiltere devletinin bu antlaşmanın yapılacağından şüphe ettiğini, onun için bunu devlet ricali ile görüşemeyeceğini, şayet böyle bir müzakerede yapılacak olursa meselenin şüyu bulacağını ve bunun da faydadan ziyade mahzurlu olacağını söyledi. Ve bu sebeplerden ötürü, İngiltere devletinin tavassut etmekten kaçındığını, fakat

⁷⁴ Aynı vesika.

⁷⁵ Başbakanlık arşivi, Hattı hümâyun tasnifi, 321.

⁷⁶ Aynı vesika.

⁷⁷ Başbakanlık arşivi, Hattı hümâyun tasnifi, 298 j.

İngiltere devletinin tavassutu olmaksızın tahaffuzî andlaşma yapılırsa bundan İngiltere devletinin memnun olacağını ve bu hususta ne düşünülüyorsa hemen cevap verilmesini istedi. Daha önce de bildirildiği gibi, Devlet-i âliyye ile Prusya arasında büyük bir mesafe vardır. Böyle olunca "ittifak maddesinin tarafeynden riayet-i levazımı karin-i istihkâm olmak bir devlet-i uhranın tavassutuna muhtaç olduğu vazih ve aşikârdır,"⁷⁸. Bundan başka tahaffuzî andlaşmanın neticelenmesinden İngiltere devletinin şüphelenmesi, Osmanlı devletini de tereddüde sevkeylemiştir. Onun için, şimdilik, ittifak maddesinin tehirine ve münasip zamana bırakılmasına karar verilmiştir. Ancak hiçbir devletin tavassutuna ihtiyaç göstermeden bir dostluk ve ticaret andlaşması imzalamak imkânı vardır. Zaten bu şekildeki anlaşmalar, Osmanlılar ile diğer devletler arasında mevcuttur. Bundan ötürü karada ve denizde, tüccar ve ziyaretçilerin geliş ve gidişlerine ve menfaatlerinin gözetilmesine karar verilmesi, üçüncü bir devletin tavassutu olmaksızın, mümkündür. Onun için hazırlanmış olan bir ticaret andlaşması elçinize teslim edilmiş bulunmaktadır. Eğer devletiniz şimdilik bu şekli kabul ederse, iki taraf için faydalı ve hayırlı olabileceği düşünülen maddelerin, zamanı gelince, bu anlaşmaya sokulması da caiz olabilecektir⁷⁹.

Resmî vesikalar üzerinde incelediğimiz bu mesele, bu şekilde, menfi bir sonuca varmış bulunuyordu. Acaba, ittifakın yapılamayışında yalnız İngiltere devletinin tavassut etmeme keyfiyeti mi müessir olmuştu? Yoksa buna ilâve edilecek daha başka sebepler de var mıydı? İşi bu yönden ele alınca ve incelemeler biraz genişletilince görülür ki, meseleyi güçleştiren daha bazı sebepler vardır. Gerçek, Hıristiyan bir devletle müslüman bir devletin ittifak etmelerinin şeriata uygun olmayacağı⁸⁰ meselesiyle, nüfuzlu şahsiyetlerin rüşvet alma işini de gözönünde tutmak icabeder. Mevcut bir kaynağa göre, anlaşma, bu iki önemli sebep yüzünden geri kalmıştır⁸¹.

⁷⁸ Başbakanlık arşivi, Hattı hümayun tasnifi, 298 J.

⁷⁹ Aynı vesika.

⁸⁰ Elimizde mevcut iki «fetva» da birbirine uymayan hükümler var. Birinde Hıristiyan bir devletle ittifak asla caiz değildir, diğerinde ise buna cevaz vardır deniliyor. Bu vesikaları daha sonra yayınlıyacağız.

⁸¹ Mustafa kesbi adında bir zatın 1213'te yazdığı İbretnümay-i devlet-ki ebecet hesabı 1213 eder-adlı yazma kitabı cidden enteresandır. Kitap, İstanbul Âli Emiri efendi (Millet kütüphanesi) numara 484'te kayıtlıdır.

Yine bu kaynağa göre, Koca Ragıp paşa, sultan Mustafa'yı Prusya ile yapılacak ittifakın faydaları üzerinde iknaa muvaffak olmuş ve andlaşmanın imza edilmesi sözünü de almıştı. Verilen karara göre, çarşamba günü andlaşmayı padişah imza edecek, perşembe günü de Tartıkçı? köşkünde verilecek bir ziyafette Prusya elçisine kürk giydirildikten sonra andlaşma teslim edilecekti⁸². Bu önemli olayın kesin olarak kabul edildiğine şüphesi kalmıyan sadrazam, yaptığı bu büyük hizmeti çarşamba günü ifşa etmekte artık bir beis görmedi. Fakat, daha akşam olmadan, Avusturya elçisi bundan haberdar oldu. Ve hemen harekete geçerek " maktul kuyumcu Tahir „ ile Osman Molla'ya ve Nakışt'ye biner kese verdi ve bu işin bozulmasını istedi. Bundan başka üç bin kese de adları belli olmıyan insanlara dağıtılmıştı. Kuyumcu Tahir, Osman Molla ve Nakışt, " gerçi efendim bu güzel, ancak ulema ve kibar ve ocaklı vakıf olmadan bu güne umur-ı cesime-i mülkiyye hemen katolunmak münasiptir „ diyerek padişahı fikrinden caydırdılar⁸³. Bunun üzerine padişah, gece saat 3 te (alaturka) Ragıp paşaya bir " Hattı şerif „ gönderdi. Padişahın bu yazısına göre, meselenin etrafıca düşünülmesi için birkaç gün beklemesi lâzımdı. Onun için sadrazam perşembe günü ziyafete gidecek, fakat elçiye kürk giydirmiyecekti⁸⁴. Bu durumdan pek mütessir olan Koca Ragıp paşa, ertesi günü, Topkapı sarayında padişahı ziyaret eyledi. Ve bu andlaşmanın çok lüzumlu olduğunu ileriye sürdü. Rusya ve Avusturya'nın müttefik olduklarını, birlikte Osmanlı devleti üzerine yürüyebileceklerini de ilâve ederek, pek hararetle bir surette, hattâ içi yana yana padişahı tekrar kendi fikrine getirmeye çalıştı. Fakat muvaffak olamadı. Padişah kendisine : " Benim vezirim bu böyle, lâkin senin ile ben bu işi bu dereceye getürdük. Lâkin ocaklı ve kibar ve ulema ne dirlir. İşin şerisini dahi mülâhaza idelim „ diye cevap vermiş ve bu işi sona erdirmişti⁸⁵. Bundan sovradır ki, ancak, ticaret işine ait maddeler üzerinde bir karar alınabilmişti.

Hangi şekilde olursa olsun, bu, beklenilmeyen bir netice idi. Bu kadar gayret ve emek harcadıktan sonra tahaffuzl ittifakın

⁸² İbretnümâ-yi devlet, s. 12-15.

⁸³ Aynı eser, s. 12-15.

⁸⁴ Aynı eser, s. 12-15.

⁸⁵ Aynı eser, s. 12-15.

geriye kalması, Friedrich için hiç te iyi bir şey olmadı. Çünkü o, bu tarihlerde, düşmanları tarafından pek sıkıştırılmış bulunuyordu. Umulduğu bu antlaşmanın geri kalması, şüphesiz ki, kendini müteessir edecekti. Yalnız dikkate değer nokta şu idi: Osmanlılar anlaşma fikrinden tamamen vazgeçmiş değillerdi. Bunun böyle olduğu, yapılmış olan ticaret andlaşmasının sekizinci maddesinden, pek açık olarak anlaşılıyor⁸⁶. Burada, iki taraf için faydalı ve hayırlı görülecek maddelerin, iktiza ettiği taktirde, müzakere edileceği ve iki taraf için mahzurlu görülmiyenlerinin bu andlaşmaya katılabileceği yazılı idi. Bu madde, konuşmaların kesilmemesi için konulmuş bir madde idi. Şimdilik, ittifak edilmek istenmemiş, fakat ileride, daha müsait şartlar altında, iki devlet için hayırlı ve menfaatli görülen maddelerin kabul edileceği de bu suretle ifade olunmuştu. Gerçek, sekiz madde ve bir "hatime,, den⁸⁷ ibaret olan bir ticaret andlaşması, Prusya elçisine teslim edildi⁸⁸. İstanbul'da, bu müzakerelerin yapıldığı ve ticaret andlaşmasının Prusya elçisine teslim edildiği sıralarda, Friedrich, Osmanlılar'la bir türlü imzalanmayan tahaffuzî ittifaktan artık umudunu kesmiş gibi idi. Ancak son bir tecrübe olmak üzere, hem kazandığı büyük bir zaferi bildirmek, hem de andlaşma işinin kesin bir sonuca varmasını sağlamak amacile Friedrich, kendi el yazısıyle yazılmış bir mektubu Rexin'e gönderdi⁸⁹. Bu mektubun, orijinal olması bakımından mealini alıyoruz.

Ekim ayının yirmi üçüncü günü Avusturyalılar'la Prusyalılar arasında büyük bir savaş yapılmış ve Prusyalıların tam üstünlüğü ile sonuçlanmıştır. Bu savaşta Avusturyalılar, mubalâgasız ölü, yaralı ve kaçak olmak üzere, 25 bin kişi kaybetmişlerdir. 14 generalleri, büyük ve orta rütbede 242 subayları ile 9 bin erleri tutsak edilmiştir. Bundan başka elli top ile 30 bayrak, Prusyalıların eline geçmiştir. Savaş, öğleden iki saat sonra başlamıştır. Eğer gecenin karanlığı engel olmamış olsaydı, Avusturya ordusunun vere-

⁸⁶ Abdurrahman Şeref, Berlin hazine-i evrakında vesaik-i kadime-i Osmaniyeye, Tarih-i Osmanî encümeni mecmuası, No. 44.

⁸⁷ Bu andlaşmanın tam metni Berlin arşivinde A. Şeref bey tarafından görülmüş ve Tarih-i Osmanî mecmuasının 44 üncü sayısında yayınlanmıştır. T. C. Başbakanlık arşivinde Prusyalı defterinin 3 üncü sayfasında da bu metin vardır.

⁸⁸ Başbakanlık arşivi, Hattı hümayun tasvifi. 306.

⁸⁹ Başbakanlık arşivi, Hattı hümayun tasvifi, 304.

ceği zayıf daha çok olacaktı. Bununla beraber, Avusturyalılar'dan geri kalanlar pek perişan bir surette on sekiz saat ötedeki Drezde (Dresden) kalesine kadar kaçmışlardır. Kaçış panik halindedir. Elbe üzerine kurmuş oldukları köprüler yıkılmış, askerlerin birçoğu da bu suretle telef olmuşlardır. Başkomutan Daun'un da ayağından yaralanmış ve, başı açık bir surette, dört kişi tarafından tezkere ile nakledilmek suretiyle kaçırılmış olduğunu söyleyenler vardır. Fakat asker arasında telâş uyandırmamak için bunun saklandığı söylenmektedir. Daun'un yerini general Bügü(?) almış ise de, o da, bir top mermisiyle kolunu kaybetmiş, yerine geçen general Odonel(?) savaş meydanını Prusyalılara terkeylemiştir. Friedrich, bundan sonra, mektubuna şöyle devam ediyor:

Ertesi günü bu savaşı tesit eyledik, şenlikler yaptık. Neşemize yaralı erlerim tüfeklerini havaya boşaltmak suretiyle katıldılar. Atıma binip, yaralı erlerimin hatırını sormak, teselli eylemek üzere meydanı bütün gece yirmi meş'alenin ışığı altında dolaştım. Fakat ben de yaralıyım. Bir kurşun elbiselerimi ve gömleğimi deldikten sonra göğsüme saplandı. Bunu yaralı erlerime hissettirmemek için bütün bir gece ıstırap çektim, doktor da getirtmedim. Yapayalnızım. Hiç kimse bana yardım ve imdat etmiyor. Allah'tan başka yol gösterenim yok. Bundan sonra dahi yine ona sığınacağım. Osmanlı'larla aramızda yapılacak olan tahaffuzî andlaşma kendileri için çok faydalıdır. Bu faydalı olan şeyi ilkbahara kadar temine çalış. Eğer Türkler bu savaşa da kıymet vermezlerse, artık İstanbul'da kalmama lüzum yok. İzin al ve hemen gel,,⁹⁰.

Rexin Babiâli'ye, bir taraftan bu savaşın tafsilâtını bildirirken⁹¹ diğer taraftan ittifak andlaşmasının faydalarından bahsed-

⁹⁰ Başbakanlık arşivi, Hattı hümâyun tasnifi, 304.

⁹¹ Bu mevzii muvaffakiyetler, Friedrich'i kurtaracak gibi görünmüyordu. 1759 ve 1760 yılları arasında Friedrich, düşmanları tarafından çok kötü bir duruma sokulmuştu. Onun başlıca ümit bağladığı nokta, Türk ittifakının gerçekleşmesi idi. En samimi dostlarına yazdığı mektuplarda perde altında ve çekingen bir surette bunu anlamaktadır. Gerçek, Friedrich, 1 Mayıs 1760 tarihinde, Marquis d'Argens'a yazdığı mektupta şöyle demektedir: şimdi kurtuluşumuz için yeni bir ümit belirdi. Bir müddet sonra sizin bundan bahsedildiğini işiteceğinizi umarım. Kesin olarak anlaşılıyor ki talih henüz benim mahvıma karar vermemiştir. Yeniden cesaretleniyorum ve bu Labyrinth'ten kurtulacağımı ve beni takibedenlerden intikam alacağımı ümit ediyorum. Çünkü, esas itibarıyla, ben, imparatorlar, kırallar ve hükümdarlığa lâyık olmıyan çariçe (de ce brigands d'empereurs de rois et de ce coquines d'impératrices) tarafından, siz de buna hak

rek bunun başka bir zamana tehir edilmemesini rica ediyor, aynı zamanda, bu hususta kesin bir cevaba intizarda bulunduğunu da ilâve ediyordu⁹². Bir taraftan bizzat kiral eliyle yazılan ve bir savaşı anlatan mektubun sonundaki "işbu muharebe vukuundan devlet-i âliyye-i Osmaniyye tergip olunmazsa oltarafta ikamet bilâ semere olmağla izin alup avdet idesin"⁹³, emri, diğer taraftan Regin'in vermiş olduğu son taktirde kesin bir cevap istemesi, belki Osmanlılar tarafından meselenin bir daha gözden geçirilmesine sebep oldu. İhtimal padişah, kendisine arzedilen bu savaş kâğıdı ve elçinin taktirindeki kesin ifade karşısında mesele hakkında bilgi istedi. Onun için sadrazam, durumu uzun uzadıya izah eder bir telhis'i padişah'a sundu⁹⁴. Taktirin meali kısaca şöyle idi: Prusya elçisi, İngiltere devleti bu andlaşmanın imza edilebileceğinden şüphe ettiği için ittifak maddesine tavassut edemeyeceğini, bunu devlet büyükleriyle müzakere etmenin faydadan ziyade mahzur doğuracağını bildirdi. Fakat ittifak yapılırsa bundan İngiltere devletinin de büyük memnuniyet duyacağını, bundan ötürü, Prusya kiralının daha ziyade intizarda bırakılmasını ve biran önce cevap verilmesini istedi. Yapılan teklifi reddetmek doğru olamazdı. Çünkü bu teklifi yapan devlet, birkaç yıldanberi birçok düşmanlarına karşı koyan, aynı zamanda, büyük galibiyetler kazanan bir devlettir. Onun için ihtiyaten Prusya devletinin istediklerinin bir kısmına müsait davranmak icabediyordu. Bundan ötürü, daha önce, kendilerine aşağıdaki şekilde cevap verilmişti:

verin, takibe müstahak olmanın iyi bir mah'ûkum (une bonne créature). Fakat birkaç gün sonra aynı zata şöyle yazıyordu: Ben size bundan önce önümde yalnız bir tek ümit kıvılcımının bulunduğunu yazmıştım. Fakat hakikat henüz bundan çok uzaktır. *Zinkeisen*, aynı eser, s. 891.

Yukarıdaki mektuplara 18 Mayıs 1760'ta Marquis şu cevabı verdi: Haşmetpenah, mektuplarınızda bana yazmış olduğunuz vakayı düşününce Türklerden bahsedildiğinden şüphe etmedim. Maksatlarını açığa vursalardı, fevkalâde birşey olurdu. Fakat bugüne kadar muhafaza ettikleri hareket tarzı, kaybettikleri fırsatlar, bu kadar az makulâne hareketlere devam etmeleri beni korkutuyor. Bununla beraber, daima ihtilâllerin çıktığı bir memlekette yeni bir ihtilâl de zuhur edebilir. Bu taktirde en parlak ve en bahtiyar bir durumda olacağımızı hissediyorum. *Zinkeisen*, aynı eser, s. 891.

⁹² Başbakanlık arşivi, Hattı hümayun, 306.

⁹³ Başbakanlık arşivi, Hattı hümayun tasnifi, 304.

⁹⁴ Başbakanlık arşivi, Hattı hümayun tasnifi, 321.

İki devlet arasındaki büyük mesafeden dolayı ittifak maddesine üçüncü bir devletin tavassutu muhakkak lâzımdır. İngiltere devletinin bu tavassutu reddedişi ve şüphelenişi, Osmanlı devletini de şüpheye düşürdü. Onun için ittifak maddesi şimdilik geriye bırakılarak, hiçbir devletin tavassutuna muhtaç olmadan, diğer devletlerle de olduğu gibi, bir ticaret andlaşmasının yapılmasına karar verildi. Sekiz maddelik olan bu andlaşma, şeyhülislâm efendi ile de görüşüldükten sonra, emriniz üzere, elçisi vasıtasıyla Friedrich'e gönderildi. Fakat bu kâğıtlar henüz Friedrich'e yetişmeden kiral, kazandığı zaferi bir mektupla bildirdi. Bu mektupta, aynı zamanda, Osmanlılar, kazanılan bu savaşa da önem vermezler ve ittifak andlaşmasını imzalamazlarsa, elçinin İstanbul'da kalmasını lüzumsuz buluyordu. Eğer kiral gönderilen ticaret andlaşmasını eline almış olsaydı böyle yazamazdı. Fakat şu da muhakkaktır ki, kiralın en başta gelen isteği tahaffuzî ittifak işidir. Onun için ticaret andlaşmasının sonuna "bundan sonra tarafeyne hayırlu olan bazı mevaddın mahzurdan arı olur veçhile edrac ve ilhakı caiz ola,, diye yazılmıştır. Bu, onun istediği ittifak maddesinin bundan sonra yapılmasının mümkün olacağına işaret olmak üzere konulmuştur. Kiral, eğer şimdilik ticaret andlaşmasıyla iktifa ederse ne âlâ. Yok, tahaffuzî ittifak üzerinde ısrar ederse, bu teklifi reddetmek müşkül olacağına göre, o zaman, bu hususa mümkün mertebe uymak elimizdedir. Çünkü, geçen asırlarda, zaruret icabı "şer'i şerife,, muvafık olmıyan bazı maddeler dedeleriniz tarafından kabul edilmiştir... "Hattâ muahede hususu ehl-i zimmete mahsus olup hârbî taife ile şer'an müsaleha ve mütarekeden gayriye cevaz yok iken ezmine-i salifede muahede olunup mevaddı münakıdeyi müştemil olan senede ahitnâme lâfzı itlak olunmuş,, tur. Bundan yirmi sene önce devlet-i âliye zaruret icabı İsveç ile ittifak eylemiştir. Ve yine "harbî ile müebbeden musalehaya cevaz-ı şerî yok iken Mosko devletile musaleha-i müebbede akdolunup olaveçhile ahitnâme verilmesi bilcümle nizam-ı umur-ı mülkiye için re'yi ülilemrile nizam bulmuş keyfiyattandır,,. Şimdi bu hususta padişahın iradesi ne şekilde zuhur ederse, o suretle Prusya kiralına cevap verilecektir⁹⁵.

Demek ki, Osmanlılar, Prusya ile ittifak etmekten tamamile vaz-

⁹⁵ Başbakanlık arşivi, Hattı hümayun tasnifi, 321.

geçmiş değillerdir. Bilhassa Ragıp paşa buna taraftar görünmektedir. Padişaha verdiği bu telhisten âşikâr surette belli oluyor ki, onun fikri, her şeye rağmen, Prusya ile bir ittifak imzalamaktır⁹⁵. Onun için, padişaha malûmat verirken, bu maddenin reddedilmesinin duruma nazaran çok güç olacağını ifade eylemiştir. Padişahın, bunun şeriat kanunlarıyla nasıl telif edilebileceğini sormak ihtimaline karşı da daha önce memleketin menfaatleri gözönünde tutularak böyle muahedelerin akdedildiğini ve adlarına da ahitnâme denildiğini söylemekle, bu işe taraftar olduğunu göstermiş bulunmaktadır. "Hasbez-zarure şer-i şerife muvafakati olmiyan bazı maddeleri selatin-i maziye nevverallahü tâlâ merakıdihim hazaratı ahitnâmelere ithal ile nizam-ı mülki tahsil eylemişler,"⁹⁷ cümlesi çok enteresandır. Şu halde, memleket için yapılacak şey, şeriata muvafık olmasa bile kabule şayan görülmek lâzımdır. Ragıp paşa bunu söylemekle, bir taraftan yapılacak işin şeriat kanunlarıyla telif edilebileceğini, diğer taraftan bunun memleketin menfaatına uygun olduğunu kastetmiştir. Esasen devrin şeyhülislâmı da kendisile bir fikirdedir. Çünkü ticaret antlaşmasının yapılışında, hattâ ittifak maddesi üzerinde, şeyhülislâmın fikri sorulmuş ve kendisinden muvafık cevap alınmıştır. Hulâsa, Friedrich ısrar ederse, İstanbul'da kendisine iyi bir muhit bulacak ve belki de çoktanberi istediği ittifak işi hallolabilecektir. Koca Ragıp paşanın bilhassa Friedrich'e taraftar oluşu ve Friedrich'in kendisine bağladığı büyük ümidi, Friedrich'in ona yazdığı mektuptan anlamaktayız. Gerçek, "ol tarafta vâki bilcümle mesalihimizin pezira-yi temşiyeti cenab-ı saadet ittisaf-ı asafanelerine tefviz ve ihale olunur,"⁹⁸ cümlesi, Ragıp paşanın Friedrich için ne büyük bir önem taşıdığını göstermektedir.

Osmanlı hükümetinin meseleyi bu şekilde incelediği sıralarda, Friedrich, bir taraftan düşmanlarına karşı savaşıyor, diğer taraftan Regin vasıtasile bu ittifakın önemini Osmanlılara anlatmaya çalışıyordu. Regin zaten bütün yetkilere sahipti. Onun için antlaşmanın temini uğrunda birçok şeylere başvurdu. Amaca ulaşabilmek için seksen bin kuruş sarfeyledi⁹⁹. Bu para ile divana

⁹⁶ Zinkeisen, adı geçen eser, s. 895.

⁹⁷ Başbakanlık arşivi, Hattı hümayun tasnifi, 321.

⁹⁸ Başbakanlık arşivi, mektup defteri 1.

⁹⁹ Zinkeisen, adı geçen eser, 892.

yakın şahıslardan bazılarını elde etmeye muvaffak oldu¹⁰⁰. Bunlar, doktor İpsilanti, sadrazam kâtibi Ali ağa ve Moldavya prensinin ajanı Drako idi. Bu sıralarda, Babıâli nezdinde, Eflâk ve Buğdan prenslerinin ajanları büyük bir nüfuza malik blunuyorlardı. Bu gibi hallerde, mutavassıt rol oynama bakımından, önemleri inkâr olunamazdı. Bunların da yardımıyla yukarıda bahsettiğimiz sekiz maddelik ticaret antlaşması temin edilmişti¹⁰¹. Friedrich daha çok şeyler ümedediyordu. Fakat bunu da küçümsemedi ve hiç tereddüt etmeden kabul eyledi. Çünkü, bunu ilerisi için hayırlı addeyliyordu. Gerçek, 20 ekim 1761'de, Prusya elçisine teslim edilen anlaşma şartları¹⁰², iki devlet arasında, 22 mart 1761'de, Türkçe ve İtalyanca olarak, mübadele olundu¹⁰³. Bir haziran 1761 de, Friedrich, anlaşmayı tasdik etmişti¹⁰⁴.

Friedrich, bir taraftan tasdiknâmeyi elçisine göndermiş, diğer taraftan hem padişaha hem de sadrazama birer mektup yollamayı ihmal etmemişti. Ragıp paşaya gönderdiği mektupta Friedrich, memnuniyetinin pek büyük olduğunu, bu işin neticelenmesine çok hizmet etmiş olan sadrazama minnettar kaldığını bilhassa belirtiyordu¹⁰⁵.

Rexin, gelen tasdiknâmeleri Babıâli'ye bildirdi ve bunların teslim işinin doğrudan doğruya sadrazama bırakıldığını da ilâve eyledi¹⁰⁶. Bundan sonra sadrazam tarafından Rexin, Babıâli nezdinde Prusya'nın selâhiyetli bir mümessili sıfatiyle, tasdik olunan muahedeyi almak üzere, 27 temmuz 1761'de, resmî olarak, teşrifatla kabul edildi¹⁰⁷.

Friedrich'in gönderdiği tasdiknâme dilimize şu suretle çevrilmişti :

¹⁰⁰ Zinkeisen, kitabını muhtelif yerlerinde Türklerin rüşvet ve hediye alarak iş gördüklerini yazıyor. Fakat bu rüşvet ve hediye alma işi, onları hedeflerinden asla uzaklaştırmamaktadır. Gerçek, Albert Sorel'in dediği gibi, «Türkler, hediyeyle maalmemnuniye alırlar ise de, kendilerine hediyesiz dahi takibecekleri bir yol teklif edilirse alırlar». Albert Sorel, (Y. Ziya) *On sekizinci asırda mesele-yi şarkiyi ve Kaynarca Ahitnâmesi*, İstanbul 1911. s. 42.

¹⁰¹ Zinkeisen, adı geçen eser, s. 892.

¹⁰² Başbakanlık arşivi, Hattı hümayun tasnifi, 306.

¹⁰³ Başbakanlık arşivi, Hattı hümayun tasnifi, 298. K.

¹⁰⁴ Zinkeisen, adı geçen eser, s. 893.

¹⁰⁵ Başbakanlık arşivi, Mektup defteri, I.

¹⁰⁶ Başbakanlık arşivi, Hattı hümayun tasnifi, 238.

¹⁰⁷ Zinkeisen, adı geçen eser, s. 893.

“Biz Friderikos (Friedrich) bilütfillâhi teâlâ Prusya kralı Brandenburg’un Margravisi ve Roma imparatorluğunun Arhikamrari (baş mabeyincisi) ve Silezya’nın Duka-i müstakili ve Aravsya(?) ve Növi Kastri ve Valençiya’nın müstakillen preñçi (prens) ve Glaç konitesi (Glatz kontu) nin ve Kildirya (?) ve Magdeburg ve Eklevya (Kleve) ve Bolya (?) ve Munçiyum (?) ve İstetin (Stettin) ve Pomeranya (Pommern) ve Kasubya (?) ve Vandalya ve Megabols (?) ve Krosinya (Krossen) nin dükası ve Nüremberga (Nürnberg) Broğravı (?) ve Halberstad (Halberstadt) ve Minda (Minden) ve Kamin (Kammin) ve Vandal (?) ve İsverin (?) ve Raçbuğ (Ratzeburg) ve Oskarziv (?) ve Murçiya (?) preñçi ve Hohenzoler (Hohenzollern) ve Rupin (Ruppin) ve Marçiya (?) ve Ravensberge (Ravensberg) ve Hohenstin (Hohstein) ve Teklenburg (Tecklenburg) ve Siverin (Schwerin) ve Lince (Linz) ve Bore ve Lerdam ? kontesi (kont) ve Ravenstin ve Rostok ve İstadgro (?) ve Lâvenburg (Lauenburg) ve Botovya (Pettau) ve Arlâye (?) ve Berde (Breda) nin sahibi ve sair nice arazilerin malikiyiz. Bilocümleye ve bahusus iktiza idenlerin herbirine ilân ve işaa ideriz ki dahi hükümdar (hükümran olmalı) olan devletlerin revabit-i musafat ve müvalât ile bend-ü rabtolunmaları bais-i istihkâm ve paydari-i nizam-i devletleri idüğinden gayri malik oldukları memalik ve reayalarının dahi isticlâb-ı menafi-i azîmesine vesile idüğü emr-i bedihi olmağla bu gûne ittihad-ı mergube-i kesiretül-menafiin itibar ve riayeti mücerrrd hemcivar olanların beyninde olmak lâzımgelmeyüp mülâhazat-ı mütenevvia-i saibeden naşi birbirinden münfek ve mütebaid olan sahib-i hükümetlere dahi ehem ve elzem olmakla devlet-i âliyye-i Osmanıyye ile beynimizde akd-ı dostluk ve musafat hususu ötedenberu ma fizza mir ve caygir-i derun ü rağbet ü itibar-ı muhalasat-ı meşhunumuz olup mar el zikir mülâhazat-ı saibe muktezasınca kendi umurumuzu devlet-i âliyye’nin umuruna bend ü rapt ile müebbed ve paydar olur şerayit-i dostluk ve musafatın akd ve mahrem-i esrar ve müşavirimiz hürmetlü *Karlo Adlok Regin* (Karlo Adolf von Regin) nam beyzâdemize virilen ruhsatnâme ve iktiza iden tavsiye ve siparişata binaen mahruse-i dar el saltanat el seniyye-i Kostantaniyye ve Anadolu ve Rumeli ve Afrika ve Acem ve tamamen Arabistan ve Suristan ve Kıbrıs ve Mısır-ı Kahire’nin sahibi ve maliki olan şevketlü, kudretlü, azametlü, mehabetlü padişah-ı âl-i Osman sultan Mustafa han muazzez ve mükerrem dostumuz hazretlerine tarafımız-

dan name-i muhalesat alâmemizi ve devlet-i âliyye-i Osmaniyye'nin devletlû saadetlû ref'etlû vezir-i âzam hazretlerine olan mektubi dostî üslûbümüzü arzu takdim ve devlet-i aliyye ile beynimizde bu misillû paydar ve istivar bir dostluğun şerayitini akd ü temhid için vükelây-i devlet-i aliyye ile müzakere ve mükâleme zımında dar el saltanat el seniyye-i Osmaniyye olan mahruse-i Kostantaniyyeye murahasamız mumaileyh bâs ü tesyir olunmağla sebkat iden müzakerat-ı müteaddideden sonra avn ü inayet-i barf ile inikadı mukadder olan şerayit-i musafat ve müvalât sekiz madde ve bir hatime üzerine karardade ve devletlû vezir-i âzam-ı müşarünileyh tarafından lisan-ı türki ile tahrir olunan mevadd-ı temessükü murahasamız mumaileyhin tarafımızdan olan ruhsat-ı kâmile si muktezasinca mevadd-ı mezkûreyi havî İtalyan lisanında tahrir eylediği temessük ile dar el saltanat el aliyye de işbu sene-i mubarekema-ı martının yirmi ikinci gününde mübadele olup taraf-ı devlet-i âliyyeden murahas-ı mumaileyhe verilen mevadd-ı temessükü tarafımıza vasıl olmakla havf olduğu mevad bilcümle malûm ve makbulümüz olmuştur ki vechi atilbeyanüzre zikrolunur „¹⁰⁸.

Bundan sonra andlaşmanın maddeleri sıra ile yazılmıştı¹⁰⁹.

¹⁰⁸ Başbakanlık arşivi. Hattı Humavun tasnifi. 298 K.

¹⁰⁹ Bu andlaşmanı tam metni Tarih-i Osmanî encümeni mecmuasının 44 sayılı nüshasında vardır.

